

NIKOLA TOMINAC

LIČANI U "VELIKOM RATU" Zimska bitka za Karpate, siječanj – travanj 1915.

Nikola Tominac
Bože Huzanića 76
10370 Dugo Selo
nikola.tominac@gmail.com

UDK: 94(497.5Otočac)"1915"
355/359(497.5)"1915"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2015-01-02

Članak je napisan u povodu stote obljetnice Prvog svjetskog rata i posvećen je pripadnicima ličke 79. pješačke pukovnije zajedničke vojske iz Otočca (*K.u.K. Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79., skraćeno: IR 79*), poznatije kao "Jelačićevci". Popunjavala se s područja Karlobaga, Primorja, Gospića, Udbine, Gračaca, Zavalja – Korenice, Otočca, Brinja i Slunja. Zbog popune pretežno s ličkog područja dobiva i naziv "Lička pukovnija".¹ U članku je opisano njezino sudjelovanje u Zimskim bitkama za Karpate iz 1915. godine, jednoj od najstrašnijih bitaka toga rata. To je ujedno spomen na velike žrtve ove pukovnije u ovim krvavim operacijama. Prije dolaska na Karpate i Galiciju "Jelačićevci" su vodili krvave borbe u Srbiji tijekom 1914. godine. "Jelačićevci" su ratovali u sastavu austrougarske 7. pješačke divizije/Gruppe Szurmayer kao dijela 3. armije pod zapovjedništvom generala Svetozara Borojevića. U sastavu ove armije vrlo važnu zapovjednu funkciju ima još jedan hrvatski general s područja Like: Pavao pl. Puhalo od Brloga.

Rad je nastao na temelju raspoložive literature, poglavito suvremene ratne studije Graydona Tunstalla *Blood on the snow: the Carpathian winter war of 1915*, koji je obradio do sada slabo istraženu arhivu Gruppe Szurmayer koja se nalazi u Ratnom arhivu u Budimpešti te standardnog djela za istraživanje Prvog svjetskog rata - *Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918*. (skraćeno: *ÖULK*). Tijekom istraživanja korištena je izvorna arhivska građa iz fondusa Austrijskog državnog arhiva - Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA) – Kriegsarchiv (KA) prvenstveno operativna dokumentacija, izvještaji o bitkama, liste gubitaka i ostala dostupna arhivska građa. Vojna terminologija prilagođena je sadašnjoj službenoj hrvatskoj terminologiji, a tamo gdje to nije bilo moguće navedeno je usporedno hrvatsko i tadašnje austro-ugarsko nazivlje, osobito za vojne činoe i formacije.

Ključne riječi: Hrvatska vojna povijest, Prvi svjetski rat, Zimska bitka za Karpate, 79. pješačka pukovnija zajedničke vojske "Grof Josip Jelačić" iz Otočca (K.u.K. Otočaner

¹ M. POJIĆ, 2001, 164.

Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79 – IR 79.), K.u.K. 7. pješačka divizija (K.u.K. 7 ID), Gruppe Szurmayer, K.u.K. 2. armija, K.u.K. 3. armija, njemačka Južna armija (deutsche Südarmerie), brigadir (Oberst) Franz Schöbl.

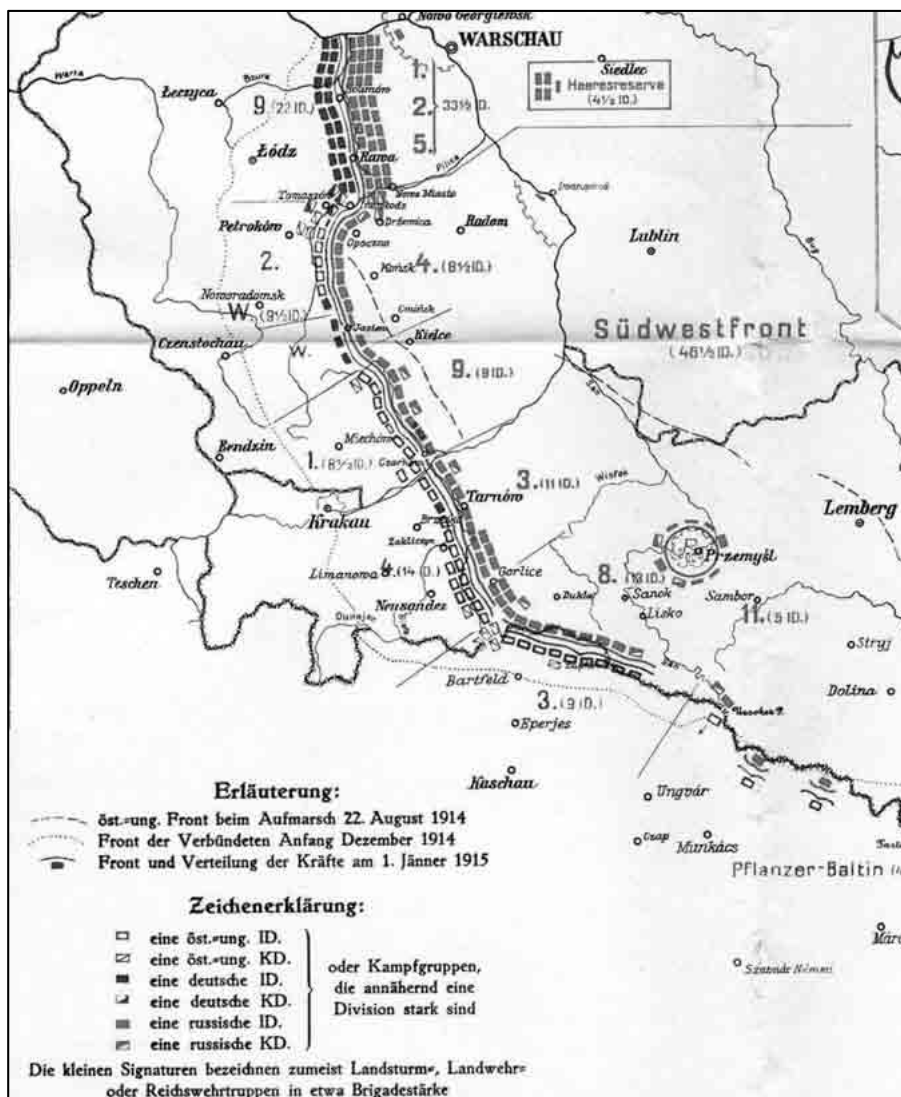
1. Uvod

Danas se s pijetetom sjećamo žrtava Prvoga svjetskog rata koji je na našoj civilizaciji ostavio dubok i bolan ožiljak. Kada je počeo prije stotinu godina, nitko nije očekivao da će to biti sukob svjetskih dimenzija koji će stvoriti velika razaranja i patnje ljudi do tada neprimjerenih u povijesti čovječanstva. Deseci milijuna mrtvih i ozlijeđenih nisu doveli do trajnog mira nakon njegova završetka. No, dogodilo se upravo suprotno: jedva dva desetljeća kasnije, zemlja upija novu krv milijuna nevinih ljudi tijekom Drugog svjetskog rata. Nakon sto godina prisjećamo se pojedinih krvavih bitaka toga rata i evociramo stradanja naših predaka koja su uslijed povijesnih okolnosti ostala zaboravljena, iako o tome postoji dosta respektabilna literatura.² Ovdje ćemo opisati stravične Zimske bitke za Karpate iz 1915. godine.

Zimska bitka za Karpate je jedna od najznačajnijih bitaka *Velikog rata*, koja je malo poznata našoj široj javnosti iako su Hrvati podnijeli vrlo velike žrtve. U njoj su uporabljene milijunske vojske Austro-Ugarske, Njemačke i Rusije a bila je uvod u jednu od najuspješnijih operacija Centralnih sila: čuvenog proboja kod Gorlitz i Tarnova iz svibnja 1915. godine kojim su Centralne sile uspjele odbaciti Ruse s Karpata i nanijeti im težak poraz. Zbog stravičnih ljudskih žrtava, okrutnosti i brutalnosti časnika prema vojnicima, ova bitka predstavlja najtragičnije poglavlje Prvoga svjetskog rata. Smatraju je jednom od najnerazumnijih vojnih operacija jer je proizvela nečuveno uništavanje vojnih efektivna. Pojedini vojni povjesničari opisuju je kao "*Staljingradsku bitku Prvoga svjetskog rata*".³ Bila je u ono vrijeme primjer bezumnih borbi u teško prohodnom planinskom terenu bez logističke potpore, uz vrlo niske temperature i visok snijeg. Vojnici su se grijali na cijevima vlastitih pušaka, a od gladi su ih spasile tisuće konja koje su nemilice klali kako bi preživjeli, čime su gubili ionako ograničene manevarske sposobnosti. Ovdje je vojnik u prosjeku trajao između pet do šest tjedana, prije nego što je bio ubijen, umro od hladnoće ("bijele smrti"), ranjen, zarobljen, ili je počinio samoubojstvo uslijed teških psihičkih poremećaja.

² F. HAMERŠAK, 2013. To je najcjelovitije djelo koje je posvećeno hrvatskoj autobiografiji i Prvome svjetskom ratu s obiljem građe i izvora vezanih za ovu tematiku.

³ G. TUNSTALL, 2010, 1.

Sl. 1: Obostrani razmještaj snaga na Istočnom bojištu početkom 1915. godine počam od Varšave na sjeveru (njem. Warschau) do uključno Karpata na jugu s prikazom razmještenih snaga (divizija - po strukturi: pješačka ID i konjanička KD). Karta prikazuje i stanje bojišta početkom rata 22. kolovoza 1914 (isprekidana linija) te početkom prosinca 1914 (točkasta linija). Hrvatske snage dijelom ulaze u sastav AGr Pflanzer-Baltin (veći dio zagrebačkog XIII. korpusa), a 79. pješačka pukovnija u sastav 3. armije. Brojevi označuju položaje armija i armijskih skupina (grupa). (Izvor: ÖULK, svezak 2, prilog 4-dio).

Borbe su proizvele šest puta više žrtava u odnosu na broj vojnika pod opsadom u tvrđavi Przemysl, koja je bila jedan od glavnih ciljeva ove sulude vojne operacije. Gubitci na obje strane nadmašuju one na *Zapadnom bojištu* koji su se dogodili u bitkama kod Verduna i na Sommi. Računa se da je oko milijun vojnika obje zaraćene strane svojom krvlju natopilo snjegove Karpata. Bitka je zasigurno utjecala na ubrzanu gospodarsku i političku propast Rusije, osobito nakon austro-njemačkog proboja kod Gorlica i Tarnowa iz svibnja 1915. godine.

2. *Općenito o Karpatima i Galiciji*

Na jugozapadu današnje Ukrajine, ili nekadašnje Galicije, nalazi se snažan i strateški važan planinski lanac Karpata, koji obuhvaća centralnu i jugoistočnu Europu. Proteže se u vidu izduženog i velikog luka od Bratislave pa sve do istočne Srbije. Oštro razdvaja Panonsku nizinu od ostalih važnih europskih nizina: Pribaltičke, Ukrajinske i Vlaške. Uglavnom je sastavljen od srednjih planina s nekoliko vrhova viših od 2.000 metara.⁴ Ulaz u Galiciju sa zapada osiguravalo je pet glavnih karpatskih prijelaza oko kojih će se težišno voditi sudbonosne bitke.

Zbog svog geostrateškog značaja za vrijeme Prvoga svjetskog rata Galicija će postati jednim od najvećih bojišta. Ona je ključ za ruski ulazak u Panonsku nizinu, ali i za obranu od napadača sa Zapada. Obrana Galicije predstavljala je poseban izazov za Dvojnu monarhiju. Zbog nedostatka povoljnih prirodnih obrambenih objekata - osim karpatskog gorja - Austro-ugarski vojni stratezi smatrali su je teško branjivom, bez obzira na pojedine tokove velikih rijeka.

Tijekom jeseni i zime 1914. godine Rusi su uspjeli osvojiti veći dio Galicije i dio Bukovine, te izbiti na Karpate. Hrvatske postrojbe nisu značajnije sudjelovale u ovim operacijama, jer su u to vrijeme bile na Balkanu u ratu protiv Srbije⁵.

⁴ Karpati se dijele na Zapadne, Šumske, Istočne i Južne. Za nas su interesantni *Zapadni i Šumski Karpati*, područja u kojima su vođene iznimno teške bitke "Jelačićevaca", ali i ostalih hrvatskih postrojbi. Šumski Karpati dugački su oko 300 km. Jedinstven su planinski lanac širine 80-100 km i protežu se između rijeka Tise i Dnjestra. Padine su izbrazdane mnogobrojnim pritokama ovih rijeka, što u ratnim operacijama otežava njihovu prohodnost. Važniji strateški prijevoji su: *Lupkow* (584 m), *Uzsok* (889 m), *Verecke* (841 m) i *Jablonica* (913 m). Preko njih vode strateške komunikacije iz Panonske nizine u Galiciju i zbog toga su bili težišni vojni ciljevi ruskih snaga.

⁵ Ovdje će se tijekom jeseni 1914. naći 96. karlovačka i 70. petrovaradinska pukovnija u sastavu VII. temišvarskog korpusa. One će u Galiciju stići tijekom rujna 1914 u sklopu dolaska

Sl. 2. General Conrad von Hötzendorf, načelnik Glavnog stožera austro-ugarske vojske, glavni planer Zimskih bitaka za Karpate (Izvor: www.wikipedia.org)

3. Ratni planovi za 1915. godinu

Usljed dramatičnih diplomatskih izvješća iz Italije i Rumunjske, koje su se sve više približavale Antanti, načelnik Glavnog stožera austro-ugarskih snaga general Conrad von Hötzendorf i Armee ober Kommando (AOK)⁶ čvrsto je zagovarao pokretanje preventivnih napadnih aktivnosti protiv Rusa na Karpatima. Temeljni cilj bio je njihovo odbacivanje s Karpata u galicijski operativni prostor i oslobađanje oko 120.000 austro-ugarskih vojnika u opkoljenoj utvrdi Przemysl⁷ na rijeci San tijekom kampanje iz

k.u.k. 2. armije s Balkana nakon neuspjelog Prvoga pohoda na Srbiju. Ovdje zatječemo i 12. ulansku pukovniciju iz Osijeka, te 3. bosansko-hercegovačku (BH3) pukovniciju iz Tuzle u kojoj je bilo dosta Hrvata.

⁶ Vrhovno zapovjedništvo austrougarskih snaga.

⁷ Przemysl se danas nalazi na jugoistoku Poljske na gornjem toku rijeke San. S poljskim utvrdama kod Jaroslava na sjeveru i Sanoka na jugu, zatvarao je ulaze u zapadnu Galiciju. Raskrižje je vrlo važnih željezničkih i cestovnih komunikacija. Austro-Ugarska je počela njezinu izgradnju u vrijeme Krimskog rata 1853. – 56. kao dvojnog mostobrana na rijeci San. Zbog svoje strateške važnosti uoči I. svjetskog rata spadala je u red najvećih austrougarskih pojasnih tvrđava. Zatvarala je pravac preko Brodija i Lavova, i štitila željezničku prugu Lavov – Krakov i planinske prijelaze na Karpatima između Dukle i Presova. S pojasnom tvrđavom Krakov, Przemysl je bio glavni oslonac austro-ugarske obrane u Galiciji. U I. svjetskom ratu Przemysl je dva puta bila u opsadi:

Prva opsada: Poslije poraza u velikoj Galicijskoj operaciji austrougarske snage povukle su se polovinom rujna 1914. prema rijeci Dunajec i Karpatima. Pod pritiskom austrougarske ofenzive prema r. San i njemačke prema Varšavi ruske opsadne snage napustile su utvrdu 9. listopada 1914. Dakle, u prvoj opsadi Rusi nisu uspjeli zadržati utvrdu.

Druga opsada: Pošto su Rusi zaustavili njemačke i austrougarske snage polovicom listopada 1914. nakon protuudara kod Varšave, Ivangoroda i u Galiciji, ruska 11. armija pod generalom Selivanovim ponovno je 8. studenog opkolila Przemysl. U prosincu 1914. austrougarske snage opet poduzimaju napadne operacije čiji je cilj – pored ostalog – i deblokiranje Przemysla uz aktivno sudjelovanje njegove posade, koja je tada imala oko 120.000 vojnika. To je bila posljednja prilika za eventualno izvlačenje opkoljenih snaga, jer su u međuvremenu ruske snage prešle u protunapad i do kraja prosinca odbacile Centralne sile preko linije r. Dunajec – Gorlice – Dukla – Lisko. U vrlo teškoj situaciji zapovjednik utvrde general

1914. godine. Međunarodna politička situacija primoravala ga je na takva razmišljanja, jer bi samo pobjeda nad Rusima i oslobađanje Przemysla natjerala Italiju, Rumunjsku i Bugarsku da ostanu neutralne, ili da se eventualno približe *Centralnim silama*. S druge strane, otklonila bi se opasnost od ruskog prodora prema Ugarskoj i mogućnosti pokretanja operacija protiv Srbije kako bi se pomoglo Osmanskom Carstvu nakon anglo-francuskog desantiranja na Dardanele. Na Zapadnom bojištu Nijemci su izloženi snažnim francuskim napadima u Champagni i kod Verduna i Britanaca kod Lille u kojima Antanta ima znatnu brojčanu nadmoć.⁸

Conrad je zasigurno želio brzo djelovati iako mu u prilog nisu išle vrlo složene vremenske prilike i nedostatak kvalitetnih snaga i ratne opreme. U početku operacija planirao je ovladati strateškim prometnim čvorištima i objektima, posebno željezničkom prugom Lisko-Sanok, kako bi Rusima prekinuo vezu s glavnim logističkim centrima. Da bi to mogao provesti Conrad je bio izložen golemim operativnim i logističkim izazovima, svojstvenim za zimsko i planinsko ratovanje.

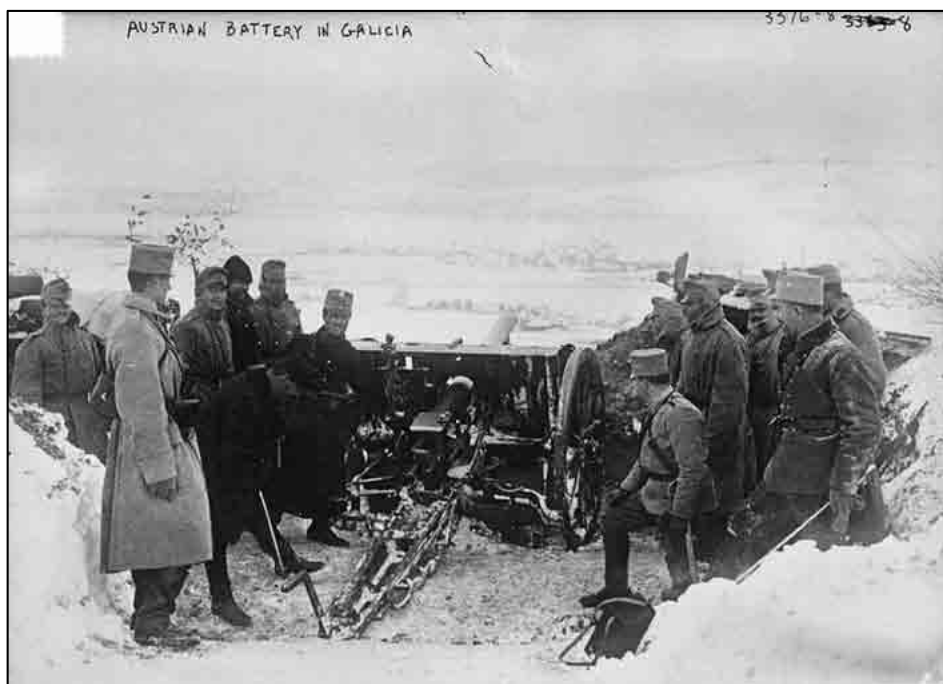
Centralne sile planirale su provesti napad iz dva operacijska smjera: Nijemci su trebali uspostaviti krak sa sjevera bojišnice, okružiti desno rusko krilo i zajedno s austro-ugarskim krakom s Karpata obuhvatiti i time uništiti ruske snage u Galiciji i Poljskoj.

Da bi ojačali karpatske snage i osposobili ih za napadna djelovanja Nijemci tamo upućuju svoju *Južnu armiju (Deutsche Südarmer)* koja je s austro-ugarskom 3. armijom trebala pokrenuti glavni napad s Karpata, te snažnim i brzim operacijama s Užočkog i Vereckog prijevoja krenuti prema nizini Galicije i blokiranoj utvrdi Przemysl. Nešto kasnije pridružile bi im se s juga *Armijaska grupa (AGr) Pflanzler – Baltin* (kasnije 7. armija) i 4. armija sa sjevera. *AGr Pflanzler – Baltin* trebala je provesti operativni obuhvat krajnjeg lijevog (južnog) ruskog krila.

Plan je imao vrlo rizične pretpostavke zato što je u operacijama tijekom 1914. godine nestalo glavnine uvježbane austro-ugarske vojske koju su popunili mladići bez borbenog iskustva i nenavikli na zimske uvjete ratovanja. Nada obje zaraćene strane u brzu pobjedu pretvorit će se u dugotrajnu i do krajnosti iscrpljujuću zimsku tragediju.

Kuzmanek je 19. ožujka svim raspoloživim snagama poduzeo posljednji pokušaj proboja, da bi zbog neuspjeha proboja bio primoran 22. ožujka 1915. popisati predaju. Rusi su zarobili 9 generala, oko 2.500 časnika, 117.000 vojnika i 900 topova. Utvrda je uključena u sustav ruske obrane na rijeci San kao najistaknutiji dio bojišta.

⁸ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915., 1931, 94

Sl. 3. Austro-ugarsko topništvo u zimskim bespućima Karpata (Izvor: www.gwpda.org)

Zbog provedbe ovako složene operacije trebalo je za ojačanja što prije prebaciti i dio postrojbi s Balkana koje su tijekom borbi protiv Srbije iz 1914. također bile desetkovane. Nakon kraćeg oporavka polovicom siječnja 1915. na Karpate se prebacuje glavnina hrvatskih snaga iz sastava 5. armije. Među njima je 7. pješačka divizija iz Osijeka te zagrebačke 36. pješačka i 42. domobranska pješačka divizija - sve iz sastava XIII. zagrebačkog korpusa. Treba napomenuti da od Drugog pohoda na Srbiju 79. pješačka pukovnija neće ulaziti u sastav matičnog XIII. zagrebačkog korpusa. Napuštajući balkanski operativni prostor pukovnija pod zapovjedništvom iz borbi protiv Srbije proslavljenog brigadira (Oberst) Franza Schöbla ulazi u sklopu 7. divizije u sastav *Gruppe Szurmay* kojom je zapovijedao podmaršal Alexander Szurmay⁹.

⁹ Alexander baron Szurmay von Uzsok, (1860 – 1945.) u listopadu 1914. preuzima zapovjedništvo nad 38. Honved pješačkom divizijom, a ubrzo postaje zapovjednikom skupine snaga koja brani strateški prijevoj Uzsok na Karpaticima i po njemu ova skupina dobiva ime *Gruppe Szurmay*, a kasnije prerasta u korpusnu razinu. Zapovijedajući podređenim snagama, najprije u sastavu 3., a potom 2. armije, Szurmay sudjeluje u svim karpatskim operacijama. U svibnju 1915. u

Sl. 4. Brigadir (Oberst) Franz Schöbl, zapovjednik "Jelačićevaca" u Zimskim bitkama za Karpate (Izvor: osobna zbirka Nikola Tominac)

Gruppe Szurmay sastavljena najvećim dijelom od mađarskih postrojbi među kojima ima i rumunjskih, slovačkih i hrvatskih vojnika.¹⁰ Ove su snage tijekom Zimskih bitaka za Karpate operativno djelovale na širem prostoru vrlo važnoga prijevoja Uzsook.

Istovremeno i Rusi planiraju napadne operacije. Smatraju da bi njihov napad protiv Nijemaca na sjevernom dijelu bojišta imao male šanse za uspjeh. Davali su veće

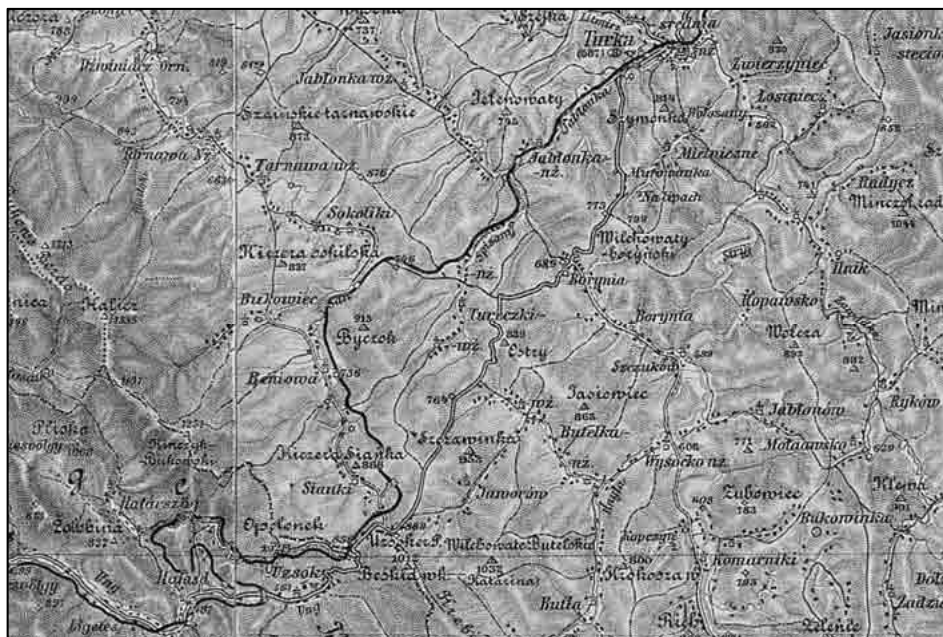
šanse ofenzivi protiv austrougarskih snaga na Karpatima jer su se nalazili na daleko povoljnijim položajima, prvenstveno na karpatskim uzvisinama. Zapovjednik ruskog *Jugozapadnog fronta* general Ivanov ciljao je na područja gdje su planine predstavljale najmanju zapreku ulaska u Ugarsku, a to su planinski prometni prijevoji, poglavito onaj kod Dukle koji je omogućavao ulaz u vrlo važnu dolinu rijeke Laborcz. To su područje branile austrougarske *3. armija* i *Armee Gruppe Pflanzler-Baltin* te njemačka *Južna armija*¹¹.

sastavu njemačke Južne armije uspješno sudjeluje u ofenzivi Gorlice-Tarnow. Szurmay je Korpusom zapovijedao do veljače 1917. kada postaje ministar obrane u ugarskoj vladi Istvana Tisze, zalažući se za potpuno odvajanje ugarske komponente od austrijske vojske čemu nije udovoljeno. Dužnost ministra obnašao je do kraja rata. Tijekom mađarskog osamostaljenja i revolucije Szurmay je kraće vrijeme bio pritvoren i interniran. Od veljače 1919. bio je časnik za vezu sa francuskom vojskom, a onda se nakon 1921. posvetio pisanju. Preminuo je 26. veljače 1945. godine u 85. godini života u Budimpešti gdje je i pokopan.

¹⁰ U siječnju 1915. *Gruppe Szurmay* je u sastavu austrougarske (K.u.K.) 3. armije. Njezine sastavnice su: *7. pješačka divizija* Osijek, zapovjednik general bojnik (GM) Letovsky. U njoj je bilo 14 bojni, 3 eskadrona, 10 bitnica; 13.033 vojnika, 314 konja i 36 artiljerijskih oruđa. U sastavu ove divizije bile su 14 pješačka brigada (GM Baumgartner) sastava: pukovnije broj 38. (Kecskemét, Ugarska), 79. (Otočac) i 21. lovačka bojna (Beč), te 71. pješačka brigada, zapovjednik brigadir (Oberst) Antun Plivelić, sastava pješačke pukovnije: 37. (Nagy-Várad, Ugarska) i 68. (Szolnok, Ugarska). Artiljerijsku potporu davala je 38 topnička pukovnija iz Osijeka.

U sastavu *Gruppe Szurmay* bila je još i *40 Honved pješačka divizija* (zapovjednik podmaršal Plank) i *8 konjanička divizija* (zapovjednik podmaršal von Lehmann). Izvor: Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915., 1931, 118-121.

¹¹ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915., 1931, Prilog 4.

Sl. 5. Operativni prostor djelovanja 79. pješačke pukovnije na Karpatima. Izvor: Službena vojna karta 1:200.000 iz 1910. godine preuzeta s: <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/3felmeres.htm>

Sl. 6. Podmaršal Alexander Szurmay (Izvor: www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=7890879)

4. *Razmještaj snaga i tijek borbi*

U ovom istraživanju težište je dano vojnim djelovanjima na širem području prijevoja Uzsok gdje je operativno djelovala 79. pješačka pukovnija u sastavu Gruppe Szurmay. Za ostala područja prikazane su samo osnovne operativne postavke kako bi se sagledala šira strategijska situacija bitaka i praćenje operacija na tom području.

Zimsku bitku za Karpate možemo podijeliti u tri faze:

- Prva karpatska ofenziva (23. siječanj – 26. veljača 1915. godine);
- Druga karpatska ofenziva (27. veljače – 31. ožujka 1915)
- Treća ofenziva i Uskršnja bitka (travanj 1915.).

Da bi se planirane operacije mogle provesti na širem karpatskom području bila je razmještena austrougarska 3. armija¹² pod zapovjedništvom proslavljenog generala pješaštva (GdI) Svetozara Borojevića. Na položaje 3. armije prema jugoistoku se naslanjala njemačka "Južna armija" (deutsche Süd-Armee¹³) i Armee Gruppe (AGr) "Pflanzer – Baltin"¹⁴ u čijem je sastavu većina hrvatskih postrojbi iz XIII. zagrebačkog korpusa: 36. pješačka i 42. domobranska pješačka divizija.

U drugoj polovici siječnja 1915. godine u zoni odgovornosti snaga Centralnih sila na Istočnom bojištu naći će se ukupno 553.244 pušaka, 3.015 artiljerijskih oruđa i 37.246 konja¹⁵.

4.1. *Prva karpatska ofenziva (23. siječanj – 26. veljače 1915)*

Da bi potisnuo ruske snage s Karpata u drugoj polovici siječnja 1915. godine general Conrad planirao je napad slijedećim pravcima:

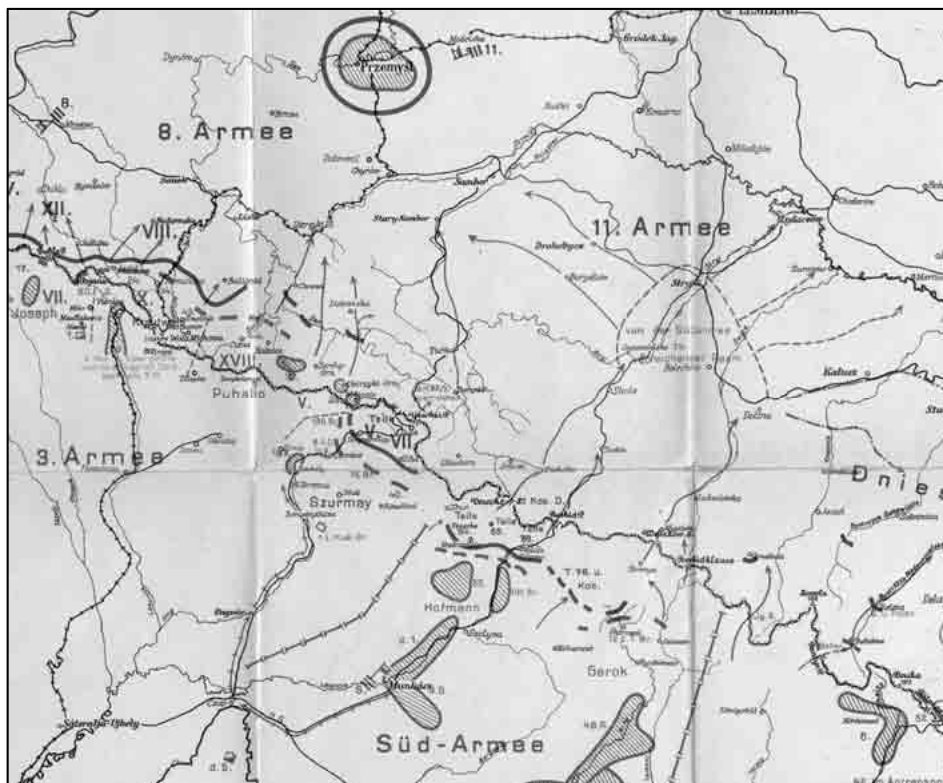
- s austrougarskom 3. armijom prema blokiranoj utvrdi Przemysl;
- s njemačkom Južnom armijom (d. Süd-Armee) prema rijeci Stryj i nastaviti bočno prodirati prema Przemyslu;
- austro-ugarskom AGr Pflanzer - Baltin prema gradovima Stanislau (ukr.: Ivano-Frankivsk) i Czernowitzu (ukr.: Černovice) kako bi podupro napadne operacije 3. i Južne armije na glavnom pravcu napada.

¹² Glavnu udarnu snagu za proboj trebala je činiti 3. armija. U drugoj polovici siječnja 1915. u njezinu su sastavu: *III, VII i X korpus, Gruppe Puhallo i Gruppe Szurmay*. U armijskoj pričuvni nalazile su se snage *XIX. korpusa*. Armija je raspolagala s ukupno 130.709 pušaka, 8.716 konja i 472 artiljerijskih oruđa.

¹³ Armijom je zapovijedao njemački general von Linsingen imala je 48.565 pušaka, 4.854 konja i 325 artiljerijskih oruđa.

¹⁴ Armijskom grupom je zapovijedao austrijski general Karl von Pflanzer – Baltin. Imala je 52.259 pušaka, 2.051 konja i 108 artiljerijskih oruđa.

¹⁵ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 118-121;

Sl. 7. Operativni planovi oslobađanja iz opsade utvrde Przemysl s početnim stanjem bojišta njem. Južne armije (Süd-Armee) i austrougarske 3. armije na dan 22. siječnja 1915. (Izvor: ÖULK, svezak 2, Prilog 6, dio)

Ovakvi Conradovi stavovi zabrinuli su niže zapovjednike, osobito generale Borojevića i Pflanzer-Baltina koji su – poznavajući mogućnosti svojih snaga – sumnjali u uspjeh operacije. Nesigurni sustavi veza, nemogućnost manevra velikih snaga, poglavito artiljerije, logistička nepripremljenost vojnika za zimske i planinske uvjete ratovanja bili su u nesrazmjeru s očekivanjima. Conrad je odbio odgoditi napad, i austro-ugarska vojska će se osim protivničkih morati boriti i protiv prirodnih nepogoda. Vojnici su tjednima nosili iste odore bez presvlačenja i rijetko su se kupali, brijali i šišali. To je bilo plodno tlo za širenje zaraznih bolesti, posebice tifusa i kolere¹⁶. Conradova opsjednutost oslobađanjem utvrde Przemysl dovela je do povreda temeljnog pravila

¹⁶ G. TUNSTALL, 2010, 189.

uspješnog vođenja i zapovijedanja: *zapovjednik mora znati svoje mogućnosti i stanje svojih resursa*. Stoga je njemačko Vrhovno zapovjedništvo odbilo da njihovi vojnici budu direktno podređeni austro-ugarskom sustavu vođenja i zapovijedanja¹⁷. Vojnici su bili nepripremljeni za stravične zimske uvjete ratovanja. Jaka snježna mećava pet dana prije ofenzive zatrpala je bojišnicu i onemogućila bilo kakve značajnije manevre snaga i tehnike, a pješništvo nije moglo dobiti potrebnu potporu artiljerije. Tako zapovjednik austrougarske 44. pješačke divizije iz sastava Gruppe Puhallo izvještava da mu je *"tri dana potrebno da jedna posluga topa dođe na svoje mjesto"*¹⁸.

4.1.1 Napadi austrougarske 3. i njemačke Južne armije i dolazak "Jelačićevaca" na područje prijevoja Uzsok

Za nas je bitna zadaća 3. armije generala Borojevića u kojoj su naši *"Jelačićevci"*. U prvoj fazi operacija pukovnija se nalazi u armijskoj pričuvi i nema značajnije djelovanje jer tek pristižu s Balkana. Zbog nepovoljnih vremenskih prilika general Borojević revidirao je svoje planove poradi presijecanja ruskog pristupa prema vrlo važnom prometnom središtu Ustrzyki Dolne i prometnim čvorištima Lisko i Sanok u dolini rijeke San. Da bi to postigao, trebao je prethodno osvojiti vrlo važnu komunikaciju od prijevoja Uzsok-Turka-Stary Sambor. Time bi stvorio povoljnu operativnu osnovu za prodor u manevarski prostor nizinske Galicije i pristup tvrđavi Przemysl. Suradnja između austrougarske 3. i njemačke Južne armije bit će presudna za uspjeh čitave misije.

Da bi spriječili provedbu austro-njemačkih planova, Rusi pokreću protumjere. Zapovjednik ruske 8. armije general Aleksej Brusilov pokreće protuudar na austrougarsku 3. armiju i uspijevaju izbiti na prijevoj Uzsok. Da bi spriječili njihovo izbivanje na sam prijevoj, 3. armija dobiva 23. siječnja zapovijed o pokretanju napadnih aktivnosti. Tako snage Gruppe Szurmay pomažu 33. pješačkoj diviziji/V. korpusa u napadu oko prijevoja Uzsok. Početni rezultati napada bili su daleko od planiranih. Zbog vrlo loših vremenskih uvjeta dnevno se napredovalo svega 3 - 4 km. Zaleđene komunikacije i vrlo niske temperature onemogućile su pokret glavnine postrojbi, a značajne snage morale su se uporabiti na održavanju prohodnosti cestovnih komunikacija. Zbog nestašice teglećih životinja vojnici su primorani na leđima nositi opremu i streljivo po snijegom pokrivenim putovima. Tijekom 23. siječnja razbijene postrojbe gube se u ledenom paklu Karpata kada ih je

¹⁷ G. TUNSTALL, 2010, 28.

¹⁸ G. TUNSTALL, 2010, 75.

hladnim vjetrom potpomognuta mećava zamela oko prijevoja Uzsoka, Verecke i Wyszkowa. Mnogo je vojnika oboljelo i umrlo od pretrpljenih ozeblina. Tako su na položajima austrougarske 21. streljačke pukovnije pronađene smrznute veće skupine vojnika. Mrtve straže nestaju u snježnim mećavama i na vrlo niskim temperaturama.¹⁹ Ranjenike i oboljele od ozeblina nije se moglo otpremiti u sanitetska prihvatilišta tako da je većina njih bila osuđena na smrt.²⁰

Pakao se nastavlja tijekom 27. siječnja – 5. veljače kod Užočkog prijevoja, kao i na sjevernom dijelu bojišnice kod grada Mezölaborcza kada Rusi nastavljaju intenzivne napade, a snage u obrani pokreću protinapade kojima bi odbacili Ruse s ovih važnih i krvlju natopljenih prijevoja.²¹ Tako Gruppe Puhalo²² kreće u napad prema naselju Usztryki Dolne, i uspijeva napredovati, ali zbog zastoja njezina desnog susjeda – Gruppe Szurmay – na prijevoju Uzsok mora zastati. Interveniraju snage V. korpusa kako bi podržale Gruppe Szurmay da izbjije na prijevoj Uzsok i uspostavi kontrolu prometnice Uzsok-Turka. Kao ojačanja iz armijske pričuve ubacuju se dijelovi 7. pješačke divizije na glavne pravce napada. Jedan dio divizije, 14. pješačka brigada s "Jelačićevcima", razmješta se u širem području naselja Sianki, a 71. pješačka

¹⁹ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 6, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 124-29.

²⁰ G. TUNSTALL, 2010, 66; Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 6, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 142.

²¹ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 6, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 129-133; G. TUNSTALL, 2010, 88.

²² Pavao pl. Puhalo od Brloga rođen je 21. veljače 1854. u Brlogu kod ličkog mjesta Brinje. U studenom 1895. dobiva zapovjedništvo nad 55. pješačkom pukovnijom sa sjedištem u Tarnopolu, a u travnja 1905. postaje zapovjednikom 50. pješačke brigade iz Beča, a zatim u listopadu 1906. postao ravnateljem Vojne akademije. U svibnju 1909. promaknut je u čin podmaršala, nakon čega u rujnu 1910. postaje zapovjednikom 46. Landwehr pješačke divizije iz Krakowa, a u listopadu 1912. postaje zapovjednikom V. korpusa iz Bratislave (njem. Pressburg), na čijem čelu dočekuje početak Prvoga svjetskog rata.

Na početku rata Puhaloov korpus nalazi se u sastavu 1. armije kojom je na Istočnom bojištu zapovijedao general Viktor Dankl. Puhalo je postigao značajne vojne uspjehe u bitci kod Krašnika za što je 5. listopada 1914. odlikovan Velikom križem Reda željezne krune. U svibnju 1915. postaje zapovjednikom 3. armije zamijenivši na tom mjestu generala Svetozara Borojevića koji je premješten na novoootvoreno Jugozapadno (Talijansko) bojište. Uslijed preustroja austrougarske vojske u lipnju 1915. 3. armija je raspuštena nakon čega Puhalo preuzima zapovjedništvo nad 1. armijom. U svibnju 1916. unaprijeđen je u čin general pukovnika (GO). Na početku Brusilovljeve ofenzive iz ljeta 1916. 1. armija je pretrpjela teške gubitke zbog čega je Puhalo stavljen na raspolaganje te do kraja rata nije dobio novu dužnost. Zanimljivo je da je njegova armija tijekom Brusilovljeve ofanzive prihvatila naše "Jelačićevce" nakon njihovog tragičnog povlačenja prema gradu Lucku kada je skoro čitava pukovnja izbačena iz stroja. U travnju 1917. Puhalo je odlikovan Velikom križem reda Leopolda te je uzdignut u čast baruna. Umirovljen je 1. svibnja 1917. godine, a preminuo je 12. listopada 1926. godine u Beču.

Sl. 8. Austro-ugarsko pješaštvo na hladnoći Karpata u iščekivanju ruskog napada
(www.gwpda.org)

brigada²³ na desno krilo V. korpusa/Gruppe Puhallo, gdje vode teške i iscrpljujuće borbe u širem području naselja Boberka i Wolosate²⁴. Do 26. siječnja Szurmay uspijeva dijelom snaga opet osvojiti prijevoj Uzsok i krenuti prema naseljima Tiha i Libuchora, a dio snaga kao potporu upućuje njemačkoj Južnoj armiji radi osvajanja prijevoja Verecke. Da bi se akcija mogla nastaviti, trebalo je osvojiti i ostale uzvisine i komunikaciju prema naseljima Turka i Libuchora²⁵. Tijekom 28. siječnja Gruppe Szurmay naišla je na prve veće poteškoće. Njegova *71. pješačka brigada* ima velike gubitke, najvećim dijelom zbog nemogućnosti proboja opskrbnih vlakova prema bojištu što je dovelo do smanjenja bojne spremnosti snaga na bojištu²⁶.

Radi zaštite desnog krila Szurmayevih snaga, koje napreduju prema Turki, njemačka 3. gardijska pješačka divizija (GID) krenula je 29. siječnja

²³ Zapovjednik ove brigade je Hrvat brigadir (Oberst) Ante Plivelić, kasniji general.

²⁴ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, ÖULK, 2, 124-127.

²⁵ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 129-131.

²⁶ G. TUNSTALL, 2010, 86.

prema Libuchori. Tijekom jutra 31. siječnja podmaršal Szurmay pokušao je obuhvatom iznenaditi protivnika na visoravni Borynia koja dominira operativnim prostorom, ali zbog dubokog snijega i velike hladnoće Rusi ga odbacuju. Iscrpljene austrougarske postrojbe morale su zastati. Najveći dio vojnika pati od ozeblina i crijevnih bolesti. Szurmay je izvijestio nadređeno zapovjedništvo da su njegove snage u vrlo teškom stanju i bez hrane.

Zbog velikih gubitaka i ruske premoći tijekom 30. siječnja Borojević od Conrada traži žurno ojačavanje snaga na prijevoju Dukla. Navodi da su njegove snage u "strašnoj situaciji"²⁷. Conrad prihvaća njegov zahtjev i zapovjeda austrougarskoj 4. armiji da ojača njegove snage ili da krene u napad kako bi na sebe vezala dio ruskih snaga na glavnom pravcu napada. Međutim, 4. armija bila je nespremna pokrenuti bilo kakve aktivnosti tako da se od te ideje odustalo²⁸.

I na ostalim pozicijama stanje nije ništa bolje. Sačuvana izvješća opisuju karpatsku tragediju kao lud i užasan zločin. Iz izvještaja 34. pješačke divizije/XIX korpusa saznajemo da "*po cestama leže iscrpljeni vojnici pogođeni hladnoćom, zatrpani snijegom i neprohodnim terenom.*" Takvo stanje doseglo je široke i masovne razmjere²⁹. U izvještajima 17. pješačke divizije/VII. korpusa stoji da u jednoj satniji "*trideset ljudi boluje od promrznutih nogu, u druge dvije satnije devedeset šest je slučajeva pojave smrztina*"³⁰.

I snage 7. pješačke divizije/*Gruppe Szurmay* pretrpjele su velike gubitke osobito od smrzavanja. Među njima teško su stradali i naši "*Jelačićevci*", kao i 19. pukovnija iz Györa i 68. iz Szolnoka (obje iz Ugarske). Pojedine bojne spale su na samo 130 do 150 ljudi zbog čega su se morale povući na pričuvne položaje. Takvo stanje utječe na značajan pad morala.³¹ Zapovjednik 7. pješačke divizije izvješćuje da njegova 68. pješačka pukovnija može izvesti samo ograničene vojne akcije³². Uslijed nemogućnosti daljnjeg napredovanja i opasnosti od ruskog okruženja Szurmayeve snage povlače se tijekom 2. veljače prema prijevoju Uzsok, gdje će se nakratko odmoriti i opet pokušati krenuti naprijed.

²⁷ G. TUNSTALL, 2010, 88.

²⁸ G. TUNSTALL, 2010, 89.

²⁹ G. TUNSTALL, 2010, 87.

³⁰ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 130.

³¹ G. TUNSTALL, 2010, 93.

³² G. TUNSTALL, 2010, 89.

Sl. 9. Prijevoj Uzsok za vrijeme borbi (www.gwpda.org)

U ovom pohodu "*Jelačićevci*" će pretrpjeti iznimno velike gubitke prilikom napada uz cestovnu komunikaciju prema Turki kod naselja Dydiowe, Srczawinke, Javorova i Butelke Vysna, osobito u vremenu 28. siječnja – 4. veljače. Zbog vrlo niskih temperatura brojni smrznuti vojnici ostali su ležati po okolnom prostoru³³. Mnogi oboljeli od smrzavanja šalju se kućama na liječenje jer su bolnice bile pretrpane. Od ozeblina često je nastupala gangrena zbog koje su ozlijeđenima otpadali obamrli dijelovi tijela, tako da su biti izloženi višednevnim patnjama dok na kraju ne bi umrli. Pojedine obitelji još se uvijek sjećaju tih tragičnih događaja svojih predaka³⁴.

Prema listama gubitaka (Verlustlisten) ukupni gubitci pukovnije iznose 892 pripadnika, od toga: 66 mrtvih, 355 ranjenih, 26 zarobljenih, a najveći broj je nestalih: 445 vojnika. Zabilježeno je dosta umrlih u obližnjoj vojnoj bolnici u Ungwaru. Međutim, ti se podatci bitno razlikuju od operativnih izvještaja u kojima su iskazani daleko veći ukupni gubitci. Popis poginulih i nestalih "*Jelačićevaca*" iz Prve karpatske ofenzive nalazi se u Prilogu 1.

Nakon ovih događanja *3. armija* zapada u ozbiljnu krizu. Umjesto da se probije u Galiciju zaprijetila joj je opasnost da bude u cijelosti izbačena iz

³³ G. TUNSTALL, 2010, 93.

³⁴ Prema osobnom kazivanju Steve Maoduša iz Zagreba zabilježen je slučaj o patnjama njegovog djeda Stevana koji je neposredno nakon povratka s Karpatskog ratišta umro od gangrene u selu Medak kod Gospića.

uporabe. Nisu joj pomogle ni donekle uspješne operacije *Južne armije (Süd-Armee)* i *AGr Pflanzler – Baltin* na jugu³⁵. Međutim, AOK i nadalje želi provesti proboj s Karpata prema istoku. Cilj je stići do rijeke Stryj³⁶. Međutim, Rusi 4. veljače ulaze u Medzilaborce (njem.: Mezölaborcz) čime pod svoju kontrolu stavljaju jedinu dvotračnu prugu što se probijala preko prijevoja Lupkov u Karpate i time prekidaju logističku potporu i dovod pojačanja na tom dijelu bojišta.

Do 10. veljače 3. *armija* uz krajnje napore uspijeva izdržati ruske napade, ali se zbog velikih gubitaka dijelom povlači na pričuvne položaje. Ovo će povlačenje bitno utjecati na inicijativu austro-njemačkih snaga na Užočkom prijevoju koje moraju obustaviti daljnje napade. To je dovelo do neslaganja između njemačkog i austro-ugarskog zapovjedništva, osobito oko definiranja zadaća njemačke *Južne armije (Süd-Armee)*³⁷.

4.1.2. Dolazak 2. armije na središnje Karpate

U prvoj polovini veljače Karpatsko bojište ojačava se još jednom armijom - austrougarskom 2. *armijom* generala Böhm -Ermollia koja dolazi na ovo područje iz južne Poljske. Ulazi u zonu odgovornosti između 3. i njemačke Južne armije (*Süd-Armee*), i to na prostor od prijevoja Ljupkov do uključno prijevoja Uzsoč. Preuzima većinu tamo raspoređenih snaga: XIX., XVIII., V. *korpus* i Gruppe Szurmay, dakle i naša 79. *pukovnija*. Dolaskom 2. *armije* na Karpate general Conrad opet pokušava pokrenuti s ovoga područja snage za napadne aktivnosti. Dok su Nijemci napredovali u Istočnoj Pruskoj, a Pflanzler-Baltin u jugoistočnoj Galiciji i Bukovini, središnji Karpati su ostali pasivni. Usput je trebalo spriječiti ruske protunapade iz smjera grada Stanislau (ukr.: Ivano Frankivsk) u zoni odgovornosti snaga Pflanzler-Baltina. Tako su se hrvatske postrojbe iz 36. *pješake* i 42. *domobranske divizije* opet našle u krvavim borbama nakon relativno uspješno provedene ofenzive Pflanzler-Baltinove vojske prema Kolomei i Nadworni (31. siječnja – 16. veljače). Početkom veljače od niskih temperatura u dva dana stradala je 26 časnika i 1800 vojnika iz sastava slavonske 28. *domobranske pukovnije* iz Osijeka,³⁸ a karlovačka 26. *domobranska pukovnija* – u kojoj su i Ličani – spala je na samo 178 pripadnika.³⁹

³⁵ P. TOMAC, 1973, 194-196.

³⁶ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 130-132.

³⁷ G. TUNSTALL, 2010, 94.

³⁸ G. TUNSTALL, 2010, 98; N. STONE, 1975, 114.

³⁹ G. TUNSTALL, 2010, 144.

Sl. 10. Zona odgovornosti 2. armije i povlačenje snaga između 5. i 15. veljače
(Izvor: ÖULK, svezak 2, Prilog 7, dio)

Okrutne hladnoće i snježne mećave mijenjaju se s razdobljima naglih zatopljenja. U vremenu od 20. do 25. veljače snijeg pomiješan s kišom stvorio je velike poteškoće za transport materijala i pokret snaga. Brojne prometnice u potpunosti su uništene od bujica i pretvorene u blatnu kaljužu. Transport ljudi i materijala morao je stati. Zbog toga austro-njemačke snage nisu uspjele postići pobjedu protiv ruskih snaga, osobito zbog neaktivnosti *Gruppe Puhallo*, *Gruppe Szurmay* i njemačke *Južne armije*. Tako je završila Prva karpatska ofenziva.

4.2. Druga karpatska ofenziva (27. veljače - 31. ožujka)

Nakon propasti prve karpatske kampanje AOK je trebala preispitati smisao borbi u ovim složenim uvjetima i eventualno odustati od nove karpatske tragedije. Međutim, presudila je činjenica da treba nastaviti s intenzivnim vojnim aktivnostima kako bi se što više iscrpila ruska vojna sila. Ali je i austro-njemačka vojska u proteklim aktivnostima do krajnosti bila iscrpljena i s narušenim moralom vojnika. Zabilježena su brojna bježanja vojnika na protivničku stranu kako bi izbjegli nove patnje, iako im rusko zarobljeništvo nije pružalo puno više mogućnosti za spas od sigurne smrti. General Conrad posebno nije imao povjerenje u češke vojnike, koji su često bili u službi ruskih obavještajnih tijela⁴⁰.

⁴⁰ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 203.

Bez obzira na navedene činjenice general Conrad je inzistirao na pokretanju Druge karpatske kampanje. Koji su njegovi argumenti za ovako riskantnu operaciju? Je li to prijetnja ruske invazije u Ugarsku, oslobođenje tvrđava Przemysl, ili složene političke prilike kojima je trebalo spriječiti Italiju i Rumunjsku da se približe Antanti? Zasigurno su svi navedeni faktori pomalo doveli do Conradovih sudbonosnih odluka o pokretanju nove ofenzive koja će u završnici dovesti austro-ugarsku vojsku na sam rub propasti⁴¹.

General Borojević imao je značajne dvojbe oko Conradovog operativnog plana. Iskusni ratni zapovjednik shvatio je da će ishod biti vrlo upitan ako istovremeno ne krenu sve raspoložive snage na planiranim pravcima napada. Meteorološke prilike i prometni uvjeti su bili vrlo složeni. Velike snježne padavine na višim visinama blokirale su prohodnost planinskih prijevoja tako da će artiljerijska potpora opet biti "Ahilova peta" ove kampanje.

4.2.1. Pripreme 2. i 3. armije za udar preko Karpata i Brusilovljev protuudar

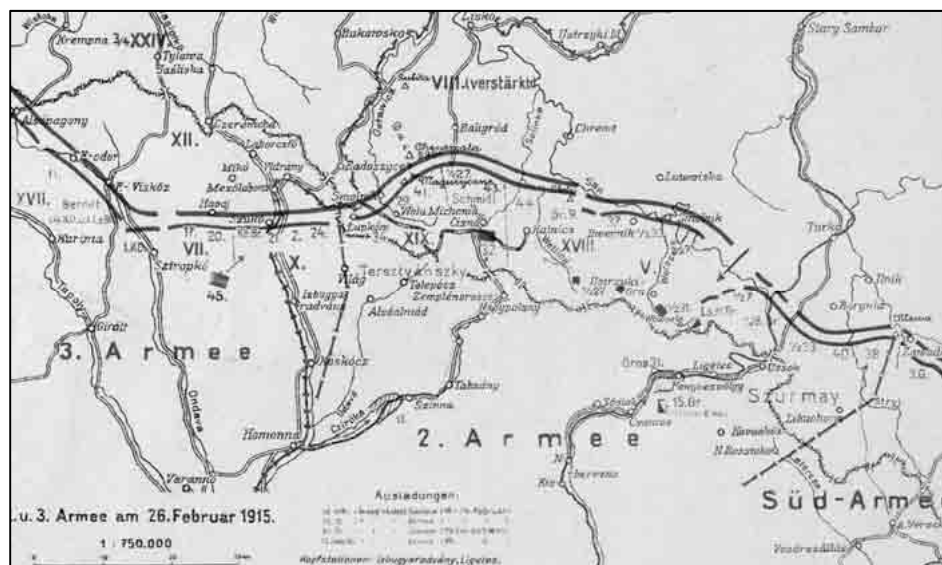
Austro-ugarsko zapovjedništvo donijelo je odluku o dodatnim ojačanjima 2. armije jer je ovaj put ona trebala provesti glavni udar s Karpata. Tako je iz austrougarske 4. armije iz zapadne Poljske na Karpate pristiglo oko sedam divizija. Ojačana je i *AGr Pflanzler-Baltin* s tri pješačke i dvije konjaničke divizije. Ta su ojačanja bila iznimno važna za iscrpljene snage iz proteklih operacija. Koje su bile zadaće Gruppe Szurmay i 79. pješačke pukovnije u provedbi ovih planova? Zapovjednik armije planirao je iskoristiti Szurmayeve snage kao jaku pričuvu kojom bi - po potrebi - mogao ojačati pojedine vitalne pravce napada i time spriječiti Ruse u protunapadima.

Nova ofenziva kreće 27. veljače uz vrlo složene meteorološke uvjete, po jakoj snježnoj vijavici i magli⁴². Prvi učinci bili su zanemarivi. Napad se pretvara u bezumlje s velikim gubitcima. Da bi razvukao ruske snage Conrad ubacuje u borbu i 4. armiju na sjevernom odsjeku bojišta. I tamo su učinci nikakvi, a gubitci golemi. Pojedini armijski zapovjednici predlažu da se operacije prekinu i odlože dok se vrijeme znatnije ne popravi.⁴³

⁴¹ G. TUNSTALL, 2010, 114.

⁴² Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 196.

⁴³ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 198.

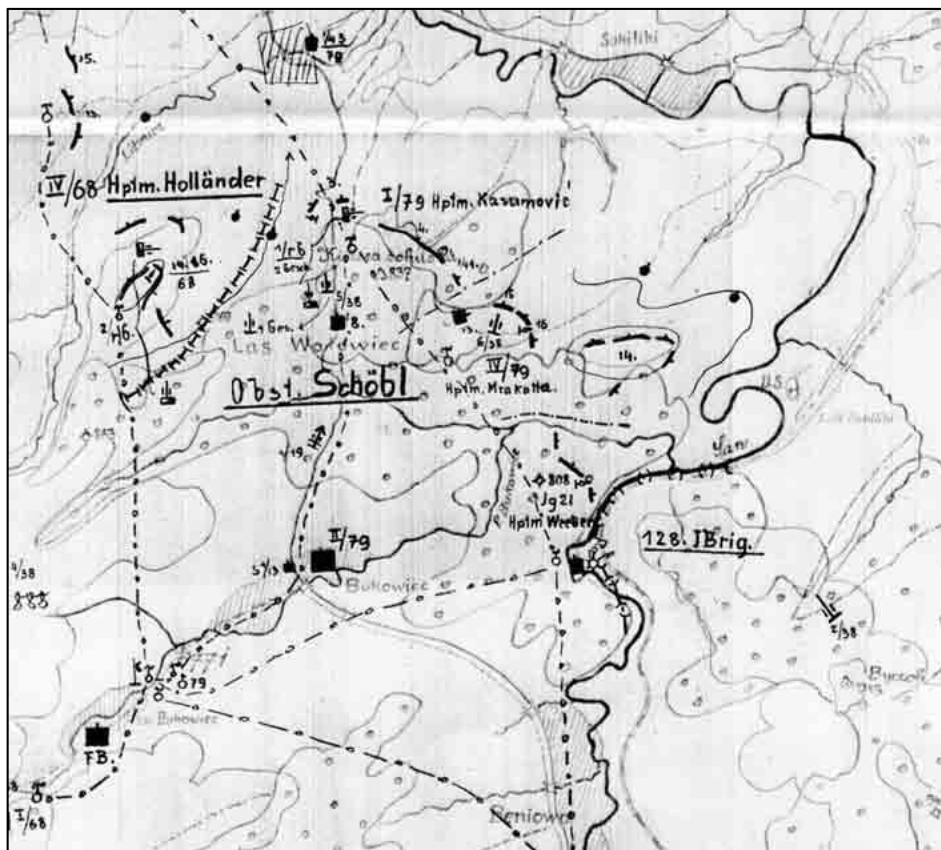
Sl. 11. Borbe kod prijevoja Uzsoka i ruski proboj položaja 14. pješačke brigade/7. pješačke divizije/Gruppe Szurmay – stanje 26. veljače (Izvor: ÖULK, svezak 2, Skica 8, dio)

Zapovjednik ruske 8. armije general Brusilov tijekom 2. i 3. ožujka pokreće sa svojim VII. i XII. korpusom vrlo snažan protunapad kako bi omeo protivničke napadne aktivnosti i u tome je potpuno uspio, nanijevši protivniku velike gubitke. Austro-ugarske snage ubacuju posljednje pričuve kojima pokušavaju zaustaviti premoćne Ruse. U tim je borbama XIX. korpus/2. armije izgubio 5000 ljudi, a 32. divizija s 11.871 spala je na svega 5.971 ljudi.⁴⁴ O stanju bojišnice najbolje govori izvještaj brigadira Veitha. On napominje da se krajem veljače i početkom ožujka uslijed guste magle i snijega bilo nemoguće orijentirati u prostoru; čitave su se pukovnije izgubile, a rezultat je bio katastrofalan.⁴⁵

Stanje se još više pogoršalo 6. ožujka kada su dnevne temperature porasle što je izazvalo naglo topljenje snijega, a noću su se temperature spuštale na - 20 °C, što je dovelo do zaleđivanja prometnica. Uza sve nedaće napadi 2. armije dosegli su svoj vrhunac 10. ožujka, ali bez postizanja značajnijeg napretka.

⁴⁴ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 203.

⁴⁵ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 175.

Sl. 12. Stanje 79. pješačke pukovnije 16. ožujka kod Kizsere Sokilske, Beniowe i Sokolikija (ÖeStA/KA, NFA 7 ID, kutija 408, Op.Nr 144/8 i 147/5 od 15. 03. 1915.)

Glavni zapovjednici padaju u očaj zbog sudbine opkoljene tvrđave Przemysl, osobito kada je ruska vojska 11. ožujka pokrenula novi snažan protuudar koji je primorao Centralne sile na prekid svih napadnih operacija. I Szurmayerove snage su se našle u teškoj situaciji i uz opasnost ruskog proboja u njihovoj zoni odgovornosti. Stoga mu je zapovjednik 2. armije odobrio povlačenje iz neposrednog kontakta s ruskim snagama na druge linije obrane. Rusi su napali centar i istočno krilo Szurmayerovih snaga gdje je intervencijom 38. *Honved pješačke divizije* tijekom 14. ožujka ruski napad zaustavljen i dijelom odbačen.⁴⁶

⁴⁶ G. TUNSTALL, 2010, 146-163.

Sl. 13. Stanje bojišta 20. ožujka 1915. U zoni odgovornosti K.u.K. 2. armije. "Jelačićevci" su kod Kiczere Sokilske sjeverno od naselja Ustrzyki Grn., operativno navedeni kao 1/2 7 (Izvor: ÖULK, svezak 2, Prilog 8, dio)

Za praćenje ratnog puta naših "Jelačićevaca" važne su borbe austrougarske 2. i 3. armije za karpatske uzvisine u vremenu 2. – 10. ožujka. Na desnom krilu 2. armije napadale su Szurmeyeve tri divizije u zahvatu komunikacija od prijevoja Uzsoka prema selu Turki i nadalje prema vrlo važnom prometnom čvorištu Stary Sambor. Tu su se suočili s ruskim dobro utvrđenim objektima gdje su zaustavljeni. "Jelačićevci" vode teške borbe u širem području sela Turke u sastavu 7. pješачke divizije. Posebno imaju iznimno velike gubitke (6. – 10. ožujka) kod naselja Beniowa, Dydiowa, Smolnike, Ostry i Szcavinke, te najviše kod strateške uzvisine Sokoliki gdje imaju preko 80 % svih iskazanih gubitaka, i to u svega tri dana (6. – 8. ožujka). Borbe su vođene po velikoj hladnoći, snijegu i ledu. Prema Listama gubitaka (Verlustlisten) imaju 161 mrtvog, 469 ranjenih, 12 zarobljenih i 288 nestalih. Ukupno 930 vojnika. Popis poginulih i nestalih "Jelačićevaca" iz tih borbi nalazi se u Prilogu 2.

Zapovjednik 79. pukovnije brigadir (Oberst) Franz Schöbl u jutarnjim satima 13. ožujka izvješćuje zapovjedništvo 7. pješачke divizije o svojim aktivnostima u proteklim borbama i njezino trenutno stanje:

"Odsjek koji mi je povjeren: Φ Tarnava Nižna – želj. pruga (južno od?) želj. stanice Sokoliki dug je više od 10.000 koraka. 79 pješaka pukovnija sada ima brojno stanje od samo oko 1000 ljudi (...) 79 pp je kod Žalobine u 2 dana napadala i zauzela položaje:

- preko Opoloneka je stigla do prijevoja Uzsok, zauzela je Szczavinku, napala Ostry, zauzela položaje koje i sada drži, iz njih izvela još 3 napada i odbacila 2 protunapada. Do sada je provodila samo iscrpljujuće bojne aktivnosti i pri tom otpjela velike gubitke(...).⁴⁷

4.2.2. Kapitulacija tvrđave Przemysl i završne borbe druge kampanje

Da bi koncentrirali značajne snage za napadne aktivnosti na Karpatima, Rusi donose odluku o prekidu svih aktivnosti protiv njemačkih snaga na sjeveru te dio snaga prebacuju na Karpate. Time su htjeli zadati smrtni udarac austro-njemačkim snagama i konačno se probiti u Ugarsku. Težište ruskog napada usmjereno je na lijevo krilo 2. armije. To je primoralo austro-njemačke ratne planere da do maksimuma ojačaju austrougarsku 2. i 3. armiju koje su trebale preuzeti glavni ruski udar, ali i krenuti u napad. Naime, tijekom 19. ožujka planirano je pokretanje novoga proboja austro-njemačkih snaga prema tvrđavi Przemysl. Međutim, zbog intenzivnih ruskih napada nije bilo raspoloživih snaga koje su se mogle izdvojiti za ove operacije. Ali, 22. ožujka dolazi do predaje tvrđave Przemysl. Ruska opsadna 11. armija prebačena je na Karpate čime su Rusi stekli još značajniju brojčanu prednost. Nakon pristizanja pojačanja ruske 3. i 8. armija usmjeravaju napade protiv austrougarske 3. armije. Na području Hommona – Mezölaborcz vodit će se krvave borbe tijekom 22. ožujka. Zapovjednik ruskog Jugozapadnog fronta general Ivanov htio je zauzećem vrlo važnog željezničkog čvorišta Homonna zadati smrtni udarac braniteljima Karpata. Ovim će napadom nastupiti velika kriza austro-njemačkih snaga na Karpatima, osobito u vremenu 26. – 31. ožujka kada uz krajnje napore uspijevaju zaustaviti ruske proboje. Tu se posebno iskazala Borojevićeva 3 armija koja je tijekom 31. ožujka uz iznimne napore uspjela razbiti ruske snage i nanijeti im velike gubitke.

Ali, susjedna 2. armija izložena je jakim ruskim napadima, i da bi se spriječio njezin raspad, osobito kod gorskog prijevoja Uzsok, gdje se nalaze i naši "Jelačićevci", donesena je odluka da se ovaj pravac odmah ojača s raspoloživim pričuvama. U slučaju neuspjeha donesena je odluka o povlačenju 2. armije iza grebena Karpata. Naime, na ovom pravcu Rusi su raspolagali sa 156.000 vojnika, a 2. armija s oko 110.000 vojnika.⁴⁸

⁴⁷ ÖeStA/KA, NFA 7 ID, kutija 408, Op. Nr 144/8 i 147/5 od 15. 03. 1915.

⁴⁸ G. TUNSTALL, 2010, 188.

Sl. 14. Stanje bojišta 2. armije između 25. i 31. ožujka kod prijevoja Uzsok. Isprekidana linija prikazuje stanje 25. ožujka, puna linija 31. ožujka. Točkasta linija prikazuje nove položaje za planirano povlačenje 2. armije. "Jelačićevci" su i nadalje kod Kiszere sokilske u sastavu dijela 7. pješačke divizije (Teile 7). (Izvor: ÖULK, svezak 2, Prilog 10, dio)

Austro-njemačke snage spasila je vrlo loša meteorološka situacija i ograničenost propusnosti prometnica što je onemogućilo Ruse da dopreme svoju artiljeriju u planine. I ruski vojnici su do krajnosti iscrpljeni. Novopopunjeni vojnici bez ratnog iskustva nisu mogli provesti ove vrlo složene zadatke. Faktički, to je bio sukob dviju iscrpljenih vojski koje su pretrpjele neizmjerne patnje i stradanja. Neuspjeli ruski napad bit će u stvari njihov iznimno težak poraz, jer su njime izgubili svoju vitalnu ofenzivnu snagu. Austro-Nijemci im pariraju prebacivanjem snaga na ugrožena područja, osobito iz sastava austrougarske 4. armije iz južne Poljske, koja pak tamo mora zaštititi područje vrlo kritičnih Gorlica, gdje je postojala velika opasnost od ruskog proboja prema gradu Krakovu.⁴⁹

⁴⁹ G. TUNSTALL, 2010, 178.

Istovremeno hrvatske postrojbe u Pflanzler-Baltinovoj skupini vode ogorčene i krvave borbe u Bukovini protiv snaga ruskog generala Lešnickog koji je pokušao osvojiti vrlo važan grad Czernovitz (ukr.: Černivci) i time utjecati na približavanje Rumunjske prema Antanti. U tim će aktivnostima naši domobrani iz 42. domobranske divizije tijekom 20. – 24. ožujka pretrpjeti vrlo teške gubitke zbog kojih se povlače na dijelu bojišta. U sastavu ove divizije je karlovačka 26. domobranska pukovnija s Gospićkom bojnom, dakle i naši Ličani.⁵⁰

4.3. Treća karpatska ofenziva i Uskrsna bitka (travanj 1915.)

Zbog stalne prijetnje od ruskog prodora u Mađarsku i mogućnost izbivanja rata s Italijom austro-ugarska vojno-politička situacija složenija je nego ikada ranije. Iako ojačana znatnim njemačkim snagama: *Gruppe Woyrsch* (u sastavu austrougarske 1. armije), *divizijom Besser* (austrougarske 4. armije), korpusom *Marwitz*, njemačkom *Južnom armijom*, a u Bukovini njemačkom konjicom *Marschall*, zbog velikih gubitaka i pada morala vojska se našla pred rasulom⁵¹. Osim Italije i Turska je bila izložena jakom antantinom djelovanju u Dardanelima (Galipolje), a Rumunjska i Bugarska su se još uvijek kolebale kojoj će se strani prikloniti. Po ocjeni vodstva Centralnih sila, samo je veliki vojnički uspjeh protiv Rusije mogao poboljšati situaciju. To je ujedno potaklo njemačkog načelnika Glavnog stožera generala Falkenhayna da predloži operacije protiv Srbije kako bi otvorio presudne komunikacije prema Turskoj, barem na dijelu područja oko strateški važnog srpskog gradića Negotina. Ali, gdje će Conrad naći snage za tu vojnu aktivnost? Otvoreni pitanja puno, a odgovora vrlo malo. Za Centralne sile bilo je iznimno važno zadržati neutralnom Italiju i Rumunjsku čime bi se izbjegla nova bojišta koja bi bila pogubna za iscrpljenu austro-ugarsku vojnu silu. Izvješća obavještajnih službi pretpostavljala su da Italija vjerojatno neće objaviti rat tijekom druge polovice travnja ako se zadrže trenutne austro-njemačke crte obrane na Karpatima. Za pokretanje ofenzive protiv Srbije - što je predložio general Falkenhayn - nedostajalo je resursa i od te ideje nakratko se odustalo.

Unatoč neuspjehu iz prethodne dvije operacije, general Conrad krenuo je u planiranje posljednje karpatske kampanje. Zasiurno je sam sebi postavljao pitanje: izložiti li se daljnjem besmislenom krvoproliću ili od svega odustati.

⁵⁰ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 243-244.

⁵¹ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 246.

armije koja su polako pristizala. Zapovjednik *Južne armije* general von Lisingen žestoko se usprotivio mogućnosti povlačenja Szurmajevih snaga i zatražio od AOK da bojno osposobi 2. *armiju* i time spriječi evakuaciju Uzsoka koji je do sada sačuvan krvlju brojnih palih vojnika. Predložio je da desno krilo 2. *armije* sačuva dostignutu crtu obrane Szczawinka-Kinczyk Bukowski-Pliska-Čeremcha-Kicera i da se te snage stave pod zapovijedanje njegove armije. Nakon sagledavanja vrlo složene situacije AOK odlučuje da *Gruppe Szurmay* 2. travnja uđe u sustav njemačke *Južne armije* i time nadalje nastavi obranu ovoga važnog prijevoja.⁵²

U nastavku borbi Szurmay zajedno s njemačkom *Južnom armijom* odbija više ruskih napada i uspijeva uz krajnje napore i velike gubitke obraniti Uzsok i strateški važnu dolinu rijeke Ung prema ugarskom gradu Ungvar. Dubok snijeg prividno je umornim vojnicima garantirao sigurnost od neprijateljskih iznenađenja. Dugotrajne borbe u vrlo teškim uvjetima pogoršale su moral snaga i česta bježanja na protivničku stranu, pa tako 3. travnja praška 28. *pješaka pukovnija* broji oko 2.000 ljudi, a do večeri 4. travnja na bojišnici ostalo samo 150 ljudi. Tri su se satnije bez ispaljenog metka predale neprijatelju.⁵³

Ruski general Brusilov nastavlja snažno napadati karpatske prijevoje s težištem udara na strateški prijevoj kod Mezolaborca kojega brane snage 3. *armije* generala Borojevića. Uz iznimne napore Borojević uspijeva zaustaviti Ruse.⁵⁴ Poslije kapitulacije Przemysla snage ruske 11. *opsadne armije* ojačavaju 3. i 8. *armiju* na Karpaticima, koje su na ultimativno traženje Francuske i Velike Britanije tijekom 6. travnja prešle u napad na njemačku *Južnu* i austrougarsku 3. *armiju*. Da bi spriječili proboj bojišta od ruske 8. *armije*, Nijemci su prinuđeni na Karpate uputiti novoustrojeni *Beskidski korpus*.⁵⁵ Nakon Uskrsnog tjedna Brusilov nastavlja napade na središte 2. *armije* i *Gruppe Szurmay* koje ga uspijevaju zaustaviti osim lijevog krila *Gruppe Szurmay* koje se mora povući na crtu Szczawinka-Pliska-Čeremcha.

U nastavku borbi tijekom 7. i 8. travnja Rusi napreduju prema Ceremchi ali je ne uspijevaju osvojiti. To isto pokušavaju učiniti kod Kiczere Sokilske koje drži 7. *pješaka divizija* i naši "*Jelačićevci*". Oni će u tim borbama imati iznimno velike gubitke, osobito oko mjesta Bukowiec, Tarmow Vyzna, Sianki i

⁵² Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 246-254.

⁵³ G. TUNSTALL, 2010, 197.

⁵⁴ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 258-267.

⁵⁵ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 251.

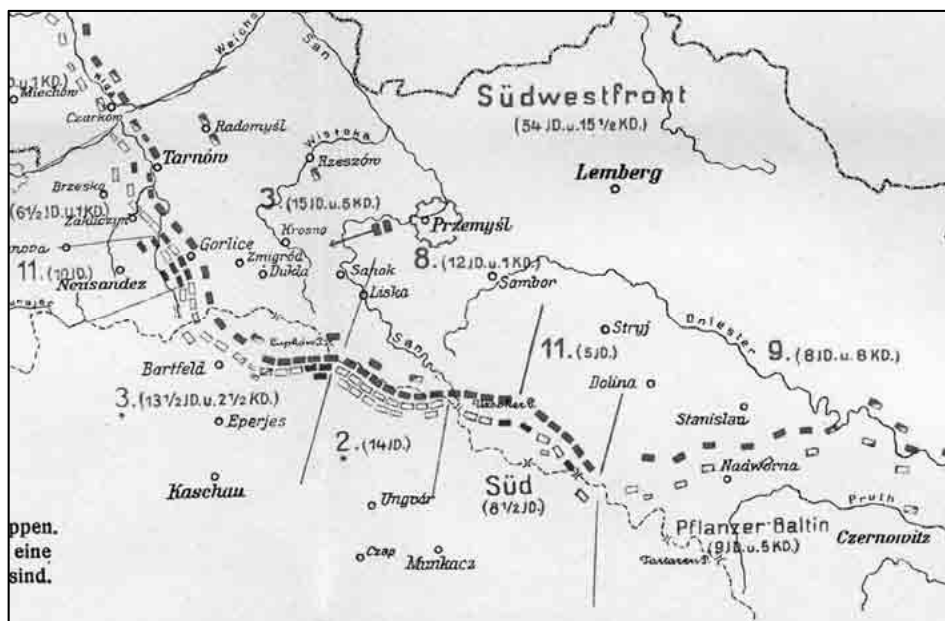
Sl. 16. Napad Rusa na Karpatima – (Izvor: *Ilustrovani list*)

brda Kiczera Sokilska. Glavninu gubitaka su pretrpjeli 8. travnja kada imaju 11 mrtvih, 38 ranjenih, 39 zarobljenih i 814 nestalih. Ovako velik broj nestalih prikazuje svu težinu bitke. Popis poginulih i nestalih "Jelačićevaca" iz tih borbi nalazi se u Prilogu 3.

Bez obzira na teško stanje austrougarska 2. i njemačka *Južna armija* pokreću 9. travnja napadne operacije u kojima Nijemci uspijevaju u cijelosti osvojiti stratešku uzvisinu Zwinin⁵⁶. U nastavku borbe Rusi uspijevaju probiti obranu jugozapadno od Čeremche gdje ih nakon teških borbi zaustavlja 65. *pješачka brigada* brigadira von Dürfelda ojačana dijelom snaga *Gruppe Szurmay* i *V. korpusa*. Nakon višednevnih krvavih borbi tijekom 14. travnja Dürfeldova mješovita skupina stekla je kontrolu na cijelom području Čeremche.

Nakon iscrpljujućih borbi general von Linsingen pokreće pitanje ojačanja s dodatnim njemačkim snagama svoje *Južne armije*, jer je procijenio da su Szurmayerove snage u dosadašnjim borbama do krajnosti iscrpljene i nesposobne za bojna djelovanja većeg intenziteta. Međutim, tom zahtjevu nije udovoljeno.

⁵⁶ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 258.

Sl. 17. Stanje Istočnog bojišta početkom svibnja 1915. S ovih položaja austro-njemačke snage kreću u proboj kod Gorlica i Tarnowa. Jedan od ciljeva Grupe Szurmay biti će grad Lavov (njem.: Lemberg) (Izvor: ÖULK, svezak 2, Prilog 15, dio)

U nastavku borbi tijekom 21. travnja *Gruppe Szurmay* trpi snažne napade od ruskog *XXVIII. korpusa* uslijed čega je probijena obrana jugoistočno od Wolosate. Szurmay traži ubacivanje pričuvnih snaga iz naselja Fenyvesvölgy, ali na kraju dobiva samo topničku potporu iz *V. korpusa*. Nakon sređivanja crte obrane i pregrupiranja snaga Szurmay pokreće protunapade tijekom 22. travnja koji neuspješno završavaju i uz velike gubitke. U nastavku pristižu na ovo područje pojačanja i 26. travnja ove snage uspijevaju odbiti jedan jak ruski napad nakon čega prelaze u protunapad, i time sprječavaju da prijevoj Uzsok padne u ruske ruke. Nakon ovog neuspjeha i zbog iscrpljenosti resursa Rusi prekidaju daljnje napade⁵⁷.

Za uspješnu obranu prijevoja Uzsok u travnju 1915. podmaršal Szurmay dobio je viteški križ vojnog reda Marije Terezije⁵⁸.

⁵⁷ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 261-266.

⁵⁸ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 265.

5. Kraj Karpatskog zimskog rata

Politička situacija se ubrzano mijenja. Zbog sve izvjesnijeg ulaska Italije na stranu Antante AOK razmišlja treba li nastaviti s ofenzivnim aktivnostima protiv Rusa ili ih u cijelosti obustaviti. Međutim, ovo pitanje primorat će austro-ugarske i njemačke planere da ubrzano donesu sasvim nove odluke o budućnosti ovoga bojišta i rata u cjelini. U početku su smatrali da se dostignute crte moraju pod svaku cijenu zadržati i obraniti, a istovremeno razmišljaju o grupiranju novih daleko respektabilnijih snaga koje bi bile u stanju odbaciti Ruse s Karpata. Time se nadzirala vrhunski isplanirana i vojnički savršeno provedena operacija njemačkog generala von Mackenzena koja je probojem kod Tarnowa i Gorlica početkom svibnja iste godine uspio teško poraziti Ruse i odbaciti ih daleko na istok.

Na kraju Zimskih bitaka za Karpate planovi obje strane nisu se ostvarili. Austro-njemačke snage nisu prodrle u Galiciju i oslobodile Przemysl, ali ni ruske nisu izbile u Ugarsku. Ipak su Rusi vezali na sebe jake protivničke snage i primorali Nijemce na stalno prebacivanje snaga sa Zapadnog bojišta, što je pomoglo Francuzima i Englezima da smanje intenzitete djelovanja njemačkih snaga.

Obostrani gubitci bili su više nego stravični. Prema nekim izračunima austro-ugarska vojska je od 1. siječnja do 30. travnja 1915. izgubila 793.000 vojnika, uključujući i posadu tvrđave Przemysl. Ruski gubici bili još veći i procjenjuju se na oko 1.200.000 vojnika. Rusi su ovim borbama platili visoku cijenu i njihov borbeni moral počeo je opadati. Kakve je goleme resurse trebalo transportirati najbolje govori podatak da su austro-njemačke snage od početka godine do 1. svibnja 1915. prebacile iz unutrašnjosti na Karpate oko 20.000 časnika, 930.000 vojnika i 100.000 konja.⁵⁹

"Staljingrad Prvoga svjetskog rata" desetkovao je austrougarsku vojsku po treći put od srpnja 1914. Snijeg i blato Karpata pokopali su leševe na stotine tisuća ruskih, austro-ugarskih i njemačkih vojnika. I naša 79. pješačka pukovnija pretrpjela je stravične gubitke o kojima je više rečeno po pojedinim fazama borbi. Raspoloživa dokumentacija za izračune nije u cijelosti sačuvana, ali se može procijeniti da je poginulih i nestalih bilo preko 2.000! S ranjenima i zarobljenima sigurno se ukupni gubitci kreću preko 5.000 pripadnika. Neka ovaj prilog bude spomen na njihovu žrtvu, ali i na sve vojnike koji su sudjelovali u tom strašnom ratu punom patnji i stradanja.⁶⁰

⁵⁹ Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918. (ÖULK) Vol. 2, Das Kriegsjahr 1915, 1931, 270; P. Tomac, 1973, 199.

⁶⁰ ÖeStA/KA, Namentliche Verlustliste IR 79, kutija 52; HDA, Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije za vrijeme 1914-1919.

*Prilog 1.**Popis poginulih i nestalih iz Prve karpatske ofenzive⁶¹*

Emil Čop, Senj; Nikola Mandekić, Jablanac; Luka Burić, Kraljevica; Nikola Čopić, Srb; Milan Kranjčević, Sinac; Stipe Blečić, Brinje; Pave Vicić, Jezerane; Ivan Sekula, Otočac; Pero Cvetković, Gračac; Nikola Mirić, Korenica; Jovo Dukić, Gračac; Milan Petričić, Korenica; Mate Maljković, Rakovica; Nikola Bucalo, Srb; Jovo Čurčić, Udbina; Todor Zagorac, Medak; Vjekoslav Stojković, Jezerane; Leopold Rukavina, Sv.Juraj; Dane Plečaš, Bruvno; Mihajlo Ribar, Primišlje; Todor Gostović, Brinje; Jovo Budisavljević, Korenica; Dane Malac, Vališselo; Mate Lukanović, Jablanac; Roko Ivančević, Vrhovine; Mijo Perković, Jezerane; Luka Ajduković, D. Lapac; Mato Vidaković, Jezerane; Tomo Kolaković, Otočac; Tomo Jurković, Brlog; Joso Božičević, Jezerane; Ivan Bićanić, Dabar; Tomo Žubrinić, Otočac; Jovan Mandić, Srb; Jakov Katić, Smiljan; Rade Suša, Gračac; Ivan Ropac, Drvenik-Crikvenica; Mile Rubčić, Lovinac; Tomo Grgić, Grižane; Đuro Robić, Drežnik; Pave Balen, Jablanac; Josip Papić, Senj; Stipan Blažević, Lovinac; Pave Toljan, Jezerane; Josip Jerbić, Sinac; Rade Basarić, Gračac; Stipe Baretinčić, Sušak; Đuro Milković, Rakovica; Joso Milinković, Pazarište; Mate Rendulić, Rakovica; Martin Štimac, Perušić; Franjo Požega, Slunj; Marko Pernar, Jezerane; Ludvig Župan, Crikvenica; Mihovil Eror, Otočac; Joso Cvitković, Vališselo; Frane Rukavina, Brlog; Manojlo Žegarac, Lovinac; Stevan Prica, Brlog; Mijo Kušanić, Brinje; Joso Majerović, Gospić; Vid Pavlak, Jezerane; Đuro Biga, Vrhovine; Petar Biga, Vrhovine; Stevo Ogrizović, Brlog; Jure Mlinac, Slunj; Nikola Draženović, Brinje; Ivan Vučetić, Jezerane, Stipe Prpić, Krivi Put; Juraj Trtanj, Jezerane, Mihajlo Vrban, Sv.Juraj; Ivan Milinković, Pazarište; Ivan Kostelac, Otočac; Petar Gerovac, Otočac; Ivan Prša, Kosinje; Josip Živanović, Novi; Franjo Sinac, Bribir; Ivan Smolčić, Krmpote; Anton Hodak, Drežnik; Nikola Vuković, Brinje; Andrija Devčić, Karlobag; Franjo Kolak, Sinac; Jakob Pavičić, Lovinac; Anton Aleksić, Otočac; Josip Burić, Krivi Put; Tomo Draženović, Brinje; Ivan Delač, Kosinje; Marko Horvat, Rakovica; Nikola Hajdin, Grižane; Nikola Šaban, Gospić; Pave Krznarić, Jezerane; Baltazar Lončar, Brinje; Stipan Deanović, Zavalje; Grga Komadina, Krmpote; Jakov Borovac, Jablanac; Ilija Jurić, Crikvenica; August Mandić, Bribir; Ivan Maršalija, Grižane; Joso Tomljenović, Krivi Put; Mate Devčić, Karlobag; Mile Galetić, Jezerane; Ivan Klobučar, Kosinje; Ivan Ivanušić, Lovinac; Ivan Filipović, Pazarište; Luka Perlić, Jezerane; Jure Tomičić, Lovinac; Luka Dumenčić, Jezerane; Stipan Vučetić, Brinje; Mate Ivančević, Zavalje; Ivan Pernar, Gospić; Joso Pađen, Ledenice; Ivan Šimac, Bribir; Todor Šijan, Zrmanja; Jure Pavlović, Jezerane; Imbro Jagatić-Žganac, Dugo Selo; ? Narančić, Škare; Nikola Žubrinić, Otočac; Ivan Pavlović, Jezerane; Mile Rubčić, Lovinac; Ivan Trtanj, Jezerane; Luka Vičić, Brinje; Stipan Rubčić, Smiljan; Ivan Asančajić, Perušić; Đuro Grubić, Korenica; Todor Čubrić, Medak; Kosta Stanić, Brinje; Ivan Bručić, Grižane; Mate Agžić, Sv.Juraj; Joso

⁶¹ Napomena: mjesto uz ime i prezime poginulog ili nestalog vojnika označava tadašnju upravnu općinu, a ne mjesto stanovanja. Iako je značajan dio arhivske građe vrlo nečitak ili je u međuvremenu nestao, u popisu je naveden veći dio stradalih "Jelačićevaca":

Čulumović, Perušić; Bonaventura Jakšić, Sinac; Tomo Sertić, Jezerane; Luka Rajković, Jezerane; Jure Prša, Zavalje; Đuro Vranješ, Smiljan; Dane Vujnović, Gospić; Ivan Pavlović, Jezerane; Tomo Naglič, Bunić; Filip Šebalj, Dabar; Petar Šprajc, Jezerane; Marijan Jurčić, Senj; Mile Vidaković, Jezerane; Metod Butorac, Ledenice; Ferdinand Hinić, Brinje; Jure Mlinarić, Zavalje; Stjepan Kulaš, Perušić; Marko Benčić, Kosinj; Pave Dragičević, Jablanac, Mato Nikšić, Sinac; Mile Bogdanić, Ledenice; Mate Butković, Ledenice; Božo Butorac, Ledenice; Ivan Butković, Ledenice; Nikola Bačić, Karlobag; Nikola Borić, Brinje; Jakov Babić, Senj; Nikola Biljan, Lički Osik; Slavko Car, Crikvenica; Mile Čorak, Vrhovine; Jure Holjevac, Brinje; Ivan Jerbić, Sinac; Nikola Kovačević, Lovinac; Tomo Kovačević, Lovinac; Grga Kršulj, Selce; Nikola Majetić, Otočac; Nikola Pečarić, Ledenice; Blaž Smojver, Karlobag; Stjepan Sertić, Jezerane; Mate Došen, Smiljan; Ivan Pleša, Sinac; Ivan Prpić, Krivi Put; Joso Perković, Jezerane; Filip Jovanić, Srb; Vojo Počuča, D.Lapac; Ivan Gerovac, Otočac; Nikola Pavičić, Škare.⁶²

Prilog 2.

Popis poginulih i nestalih iz Druge karpatske ofenzive

Tom Mesić, Jezerane; Mato Domjan, Drvenik; Radoslav Rebić, Slunj; Ivan Čubelić, Gračac; Ivan Perković, Brinje; Petar Došen, Rakovica; Ilija Keser, Rakovica; Ivan Hodak, Drežnik; Krizman Teslić, Lički Osik; Stipe Nikšić, Lički Osik; Ivan Perković, Brinje; Rade Maričić, Brinje; Petar Šimunić, Brlog; Mile Cindrić, Slunj; Vid Stubičan, Marija Bistrica; Ilija Rašeta, D. Lapac; Stipe Brajdić, Rakovica; Jure Dujić, Pazarište; Pavao Petrak, Gračac; Ivan Mesić, Drežnik; Ivan Ostović, Sinac; Jure Rogić, Otočac; Nikola Barac, Podlapac; Stjepan Modrić, Jablanac; Mile Salopek, Rakovica; Milan Smiljanić, Rakovica; Vladimir Krajačić, Bribir; Franjo Barić, Vališselo; Luka Šijan, Zrmanja; Mile Kasumović, Rakovica; Stevo Delić, Korenica; Đuro Domazet, Medak; Viktor Bendelja, Crikvenica; Mihovil Jurić, Drvenik; Dušan Botić, Primišlje; Stevan Ognjenović, Korenica; Josip Tarnik, Bregi-Dugo Selo; Ivan Krmpotić, Krivi Put; Ilija Šorak, Ličko Petrovo Selo; Rafael Grozdanić, Otočac; Petar Gašparović, Rakovica; Stojan Vukobratović, Korenica; Mijo Golac, Gospić; Stjepan Sertić, Podlapac; Josip Žgela, Slunj; Josip Maratović, Brlog; Đuro Vranješ, Brinje; Rade Trtica, Vrhovine; Teodor Vitas, Medak; Antun Bolješić, Jezerane; Petar Mašić, Udbina; Petar Kostelac, Otočac; Nikola Tomljenović, Karlobag; Pave Stanić, Brinje; Stevan Pejić, Srb; Tomo Obajdin, Jezerane; Ivan Petrović, Jelenje; Stevan Obradović, Gospić; Fabijan Brdar, Grobnik; Martin Zoretić, Jelenje; Danijel Anić, Senj; Joso Sekulić, Lovinac; Pavao Medved, Slunj; Glišo Njegomir, Medak; Đuro Jovanić, Srb; Jakob Antonović, Pazarište; Luka Cindrić, Drežnik; Vid Draženović, Brinje; Božo Gobac, Pazarište; Petar Hlača, Grobnik; Nikola Jelić, Jezerane; Janko Jurić, Začretje; Teodor Ilić, Primišlje; Ilija Milošević, Rakovica; Jure Perković, Stajnica; Nikola Trbojević, Rakovica; Tomo Tankosić, Srb; Franjo Trtanj, Jezerane; Ivan Lulić, Perušić; Franjo Kalanj, Brinje; Mate Validžija, Gračac; Jovo Zubčić, Brinje; Juraj Vukelić, St.Petrovo

⁶² ÖeStA/KA, Namentliche Verlustliste IR 79, No 2, Ev. broj: 4448, kutija 52.

selo; Roko Sužnjević, Korenica; Nikola Luknaić, Pazarište; Nikola Šikić, Gračac; Tomo Sabljak, Rakovica; Petar Majsec, Začretje; Rade Škorić, Bruvno; Luka Milaković, Jezerane; Mile Drča, Srb; Joso Biondić, Brlog; Eduard Erega, Gospić; Stjepan Gržanić, Senj; Mijo Sertić, Jezerane; Juraj Smolčić, Brinje; Martin Krpan, D.Lapac; Đurađ Bulj, Bruvno; Franjo Stepić, Slunj; Nikola Orlić, Korenica; Anton Wenger, Arad; Vojislav Divjak, Bruvno; Mile Vukobratović, Korenica; Ivan Dasović, Perušić; Mato Šikić, Karlobag; Mile Ličina, Bruvno; Stipe Perković, Jezerane; Ivan Baretić, Sušak; Mate Žnelar, Veljun; Filip Pilipović, Pazarište; Miko Barković, Otočac; Ivan Sertić, Jezerane; Alojz Petrović, Jezerane; Rade Stanić, Brinje; Stipe Finz, Gospić; Martin Butorac, Pazarište; Franjo Živković, Zavalje; Sava Travica, Medak; Mile Kukić, Srb; Mijo Šebalj, Jezerane; Marko Bukvić, Brinje; Jure Skukan, Slunj; Mate Krznarić, Jezerane; Ivan Špoljarić, Drežnik; Petar Sabljak, Rakovica; Petar Matrljan, Sušak; Petar Maoduš, Medak; Dane Maričić, Zrmanja; Baltazar Juretić, Jelenje; Miko Mesić, Jezerane; Stipan Milaković, Jezerane; Franjo Pezelj, Smiljan; Vinko Bakarčić, Sušak; Stevan Jević, Korenica; Mile Tićak, Jablanac; Mane Stanić, Brinje; Stjepan Lokmer, Brinje; Dane Grubišić, Zrmanja; Petar Kaluđer, Bruvno; Mile Krmpotić, Krivi Put; Petar Sertić, Jezerane; Frane Šegulja, Crikvenica; Ivan Grbčić, Crikvenica; Gajo Hinić, Bunić; Ivan Šerić, Lički Osik; Franjo Conjar, Drežnik; Ivan Pavičić, D.Lapac; Petar Vlaisavljević, Ličko Petrovo selo; Bude Svilar, Bunić; Stevan Diklić, Otočac; Gavre Vrban, Sv. Juraj; Josip Klobučar, Slunj; Nikola Bionda, Slunj; Srećko Večerina, Sušak; Vicenc Zoretić, Jelenje; Mihovil Vuković, Drežnik; Pavao Butina, Slunj; Franjo Sokolić, Novi; Nikola Pejinović, Smiljan; Grga Čandrlić, Bakarac; Blaž Maras, Karlobag; Stevo Mrdalj, Zrmanja; Josip Vlastelić, Bribir; Marko Abramović, Kosinj; Tomo Butković, Ledenice; Marko Car, Crikvenica; Tomo Blažević, Ledenice; Mihovil Cvitković, Grižane; Martin Knez, Crikvenica; Mijo Žunić, Čazma; Anton Božičević, Vališselo; Marko Mesić, Jezerane; Stjepan Sertić, Drežnik; Mane Glumac, Korenica; Ivan Pavlić, Rakovica; Anton Pavlak, Jezerane; Andrija Radeka, Podlapača; Đuro Maričić, Brinje; Ivan Mraović, Gospić; Mijat Fadljević, Kosinj; Filip Dragosavac, Medak; Nikola Tomaš, Medak; Petar Borčić, St. Petrovo Selo; Ljubomir Delić, Vrhovine; Maksim Jakšić, Gračac; Simo Starčević, Zrmanja; Jure Nikšić, Lički Osik; Ivan Draženović, Jezerane; Petar Trtica, Bruvno; Hlača, Grobnik; Nikola Ljubobratović, Brlog; Rade Ivanišević, Korenica; Đuro Lončar, Brinje; Ivan Smolčić, Pazarište; Stipe Devčić, Karlobag; Fabijan Šugnetić, Zlatar; Jure Biondić, Brlog; Ante Conjar, Drežnik; Joso Turić, Perušić; Jovan Orlić, Rakovica; Martin Klenkar, Stubica; Luka Bačić, Klanac; Stevan Mandić, Gračac; Pero Kontić, Gračac; Rade Milaković, Otočac; Ljudevit Večaj, Belovar Moravče; Marko Rukavina, Pazarište; Jure Tomljenović, Ledenice, Josip Josipović, Zavalje; Jakov Kovač, Kašina; Milivoj Grozdanić, Otočac; Jovo Lužajić, Dabar; Petar Balić, Gračac; Vajo Vukmirović, Vrhovine, Pave Paulić, Slunj; Milorad Grozdanić, Otočac; Jure Obrovac, Cetngrad; Frane Ladišić, Sinac; Ilija Grubišić, Zrmanja; Anton Perišić, Gračac; Mile Zorić, Smiljan; Dane Knežević, Škare; Petar Podrnjak, Gospić; Petar Ilić, Sinac; Bartol Valentić, Vališselo.⁶³

⁶³ ÖeStA/KA, Namentliche Verlustliste IR 79, kutija 52.

*Prilog 3.**Popis poginulih i nestalih iz Uskrsne bitke i Treće karpatske ofenzive*

Antun Španić, Senj; Petar Devčić, Sv.Juraj; Jeronim Babić, Senj; Petar Tomljanović, Krivi Put; Ivan Plišić, Crikvenica; Dragutin Bokal, Petrovaradin; Ilija Damjanović, Srb; Josip Prpić, Lovinac; Nikola Dasović, Otočac; Milan Belić, Korenica; Jure Vučetić, Brinje; Jure Lokmer, Brinje; Ivan Marinelin, Kosinj; Stipe Bićanić, Brinje; Jure Majer, Otočac; Tomo Matasić, Sinac; Nikola Trošelj, Gospić; Marko Sertić, Jezerane; Josip Lužičić, Grižane; Franjo Draženović, Jezerane; Miloš Srbljanin, Sokolovac-Koprivnica; Grga Barković, Švica; Tomo Dujmović, Sinac; Mihajlo Mršić, Jablanac; Karlo Smolčić, Ledenice; Franjo Tonković, Bribir; Nikola Matijević, Jablanac; Ivan Starčević, Jablanac; Mihajlo Miletić, Krmpote; Mijat Vukelić, Krmpote; Vid Blečić, Brinje; Joso Cvitković, Otočac; Ivan Fumić, Brinje; Nikola Lončar, Brinje; Ivan Šebalj, Jezerane; Stojan Basić, Medak; Ilija Trninić, Srb; Ivo Marelj, Bunić; Franjo Bićanić, Dabar; Ivan Šegačić, Bribir; Jandre Vujić, Sinac; Dane Krmpotić, Krivi put; Franjo Anić, Brlog; Tomo Blažević, Krmpote; Marko Maljković, Brinje; Ivan Benić, Brinje; Grga Kušanić, Brinje; Franjo Grčević, Sinac; Franjo Miškulin, Sv.Juraj; Toma Milinović, Karlobag; Luka Smolčić, Dabar; Grga Tomljenović, Krivi Put; Stjepan Brajković, Otočac; Petar Žarak, Perušić; Pave Turina, Senj; Anton Holjevac, Jezerane; Mato Tomljanović, Krivi Put; Ivan Uzelac, Karlobag; Stipe Milinković, Pazarište; Mate Perković, Jezerane; Mile Vranić, Brinje; Franjo Bićanić, Brinje; Dmtar Galović, Brinje; Stjepan Kljajić, Lovinac; Matija Palijan, Modruš; Jure Kolak, Perušić; Anton Bogdanić, Sinac; Lovro Gašparović, Grižane; Franjo Brkljačić, Karlobag; Rajmund Bakarčić, Crikvenica; Vid Fajdetić, Brlog; Josip Kokotović, Zavalje; Marko Karakaš, Brinje; Martin Kalafatić, Bribir; Mate Levar, Brinje; Stjepan Lulić, Klanac; Ilija Maljković, Brinje; Pajo Obradović, D.Lapac; Simo Pešut, Plaški; Marko Perković, Jezerane; Marko Vidaković, Jezerane; Ilija Zubčić, Lovinac; Mile Svetić, Gospić; Ivan Sertić, Jezerane; Ivan Trtanj, Jezerane; Franjo Bogdanić, Sinac; Mihovil Hajdin, Grižane; Krunoslav Papić, Grižane; Mate Perković, Jezerane; Ivan Bogdanić, Otočac; Milan Svetić, Gospić; Stanislav Stanić, Bribir; Ivan Nekić, Brlog; Joso Žubrinić, Brlog; Mane Petrić, Perušić; Mile Biškupić, Brinje; Mate Bilen, Jablanac; Mile Bićanić, Dabar; Jure Krznarić, Jezerane; Nikola Majerović, Gospić; Božo Murgić, Perušić; Mijat Milinković, Pazarište; Joso Muhar, Pazarište; Tomo Osterman, Jezerane; Mijat Pocrnić, Perušić; Josip Pipinić, Bribir; Stjepan Rajković, Brinje; Toma Sertić, Jezerane; Jure Šebalj, Jezerane; Rajmund Ugrin, Bribir; Stevan Živčić, Slunj; Milan Smoljanović, Primišlje; Ivan Rukavina, Smiljan; Ivan Sertić, Jezerane; Marko Blažević, Krivi Put; Pave Borić, Jezerane; Jure Sertić, Jezerane; Đuro Kosanović, Drežnica; Jovo Potkonjak, Dabar; Nikola Grba, Plaški; Anton Lisac, Smiljan; Jure Smolčić, Brinje; Mate Rajković, Dabar; Mile Vidaković, Jezerane; Matej Brajković, Otočac; Božo Amić, Gospić; Josip Amić, Sv.Juraj; Petar Butković, L.Osik; Mate Bolješić, Jezerane; Spasenija Banjeglav, Bunić; Luka Balenović, Pazarište; Marko Tuković, Gospić; Nikola Hervo, Senj; Mile Jurjević, Gospić; Đuro Kričković, Gospić; Ivan Marinić, Otočac; Tomo Lulić, Perušić; Tomo

Mesić, Jezerane; Ivan Majetić, Otočac; Juraj Mesić, Brinje; Anton Mandić, Rakovica; Pave Movrić, Jezerane; Stevan Orlić, Brinje; Lazar Orlić, Brinje; Tomo Prpić, Krivi Put; Petar Plećaš, Bruvno; Božo Pleša, Zavalje, Ivan Prša, Kosinj; Mile Rukavina, Brlog; Marko Simac, Bribir; Joso Samardžija, Sv. Juraj; Stipan Vučetić, Brinje; Petar Glavaš, Sv. Juraj; Nikola Jerković, Gospić; Ive Krmpotić, Krivi Put; Joso Lokmer, Brinje; Juraj Lovrić, Crikvenica; Robert Marinčić, Crikvenica, Pero Pavičić, Smiljan; Stjepan Nekić, Sv. Juraj; Mate Urli, Crikvenica, Mate Mesić, Jezerane; Mile Barić, Karlobag; Ivan Amić, Otočac; Ivan Borić, Jezerane; Jure Balen, Lovinac; Juraj Garša, Otočac; Ilija Gostović, Brinje; Joso Krpan, Lovinac; Ilija Maljković, Brinje; Ferdinand Piškulić(?), Novi; Mate Perković, Jezerane; Mane Plećaš, Gospić; Blaž Pavičić, Karlobag; Pavao Rumenović, Brinje; Joso Radotić, Brinje; Nikola Šepac, Otočac; Mile Sertić, Jezerane; Mile Šojat, Krivi Put; Mato Sertić, Jezerane; Marko Stipetić, Slunj; Toma Tus, Bribir; Mile Vukelić, Sv. Juraj; Jure Živković, Zavalje; Tomo Borić, Jezerane; Ivan Pezelj, Smiljan; Tomo Sertić, Jezerane; Vaso Sužuković, Lički Osik; Mile Pernar, Jezerane; Ivan Kovač, Lički Osik; Jovan Grba, Plaški; Jure Sertić, Jezerane.⁶⁴

Izvori

Hrvatski državni arhiv (HDA), Matične knjige umrlih vojnih osoba 79. pješačke pukovnije za vrijeme 1914. – 1919.
ÖeStA/KA, Namentliche Verlustliste IR 79;
Österreich-Ungarns letzter Krieg (ÖULK) -, 1914-1918. Vol. 2, Das Kriegsjahr, 1915., Vom Ausklang der Schlacht bei Limanowa-Lapanow bis zur einnahme von Brest-Litowsk, Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv. Beč, 1931.
Österreichisches Staatsarchiv (ÖeStA) – Kriegsarchiv (KA), Wien, Neue Feld Akten (NFA) za IR 79 i 7. ID;

Literatura

Dinko ČUTURA – Lovro GALIĆ, Veliki rat: Pregled ratnih operacija, *Hrvatska revija*, 3, 2004.
Feldmaršal Svetozar barun Borojević od Bojne (1856.-1920.). Zbornik radova, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2011
Filip HAMERŠAK, *Tamna strana Marsa*, Zagreb. 2013.
Ilustrovani list, Zagreb
Geoffrey JUKES. *Carpathian Disaster: Death of an Army*. New York, 1971.
John KEEGAN, *Der Erste Weltkrieg, Eine europäische Tragödie*, Reinbek bei Hamburg, 2000.
Slavko PAVIČIĆ, *Hrvatska vojna i ratna povijest i Prvi svjetski rat*, Zagreb, 1943.

⁶⁴ ÖeStA/KA, Namentliche Verlustliste IR 79, kutija 52.

- Milan POJIĆ, *Ustroj Austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868.-1914.*, *Arhivski vjesnik*, 43, Zagreb, 2001.
- Milan POJIĆ, *Vojskovođa Svetozar Borojević, katalog povodom 150. obljetnice rođenja*, Zagreb, 2006.
- Norman STONE, *The Eastern Front 1914-1917*. New York, 1975.
- Petar TOMAC, *Prvi svetski rat*, Beograd, 1973.
- Graydon A. TUNSTALL, *Blood on the snow: the Carpathian winter war of 1915*. University Press of Kansas, 2010.

THE PEOPLE OF LIKA IN "THE GREAT WAR"
The Winter Battle for the Carpathians, January - April 1915

Summary

This paper is dedicated to the hundredth anniversary of the First World War and the members from Lika of the 79th Infantry Regiment Joint Forces from Otočac (K.u.K. *Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79.*, abbreviated: IR 79), known as the "Jelačićevci". It was complemented from the regions of Karlobag, Primorje, Gospić, Udbina, Gračac, Zavalje - Korenica, Otočac, Brinje and Slunj. As it contained mostly men from the Lika region it was given the title of "The Lika Regiment". In the paper is described its participation in the Winter Battles for the Carpathians from 1915, one of the most horrific battles of that war. At the same it is also a tribute to the great sacrifices of this regiment in these bloody operations. Before their arrival at the Carpathians and Galicia the "Jelačićevci" led a bloody battle in Serbia during 1914. The "Jelačićevci" fought in the Austro-Hungarian 7th Infantry Division / Gruppe Szurmay as part of the 3rd army under the command of General Svetozar Borojević. As part of this army one other Croatian general from the Lika region had a very important command function: Pavao pl. Puhalo od Brloga.

The paper was written on the basis of available literature, mainly on the modern war study of Graydon Tunstall *Blood on the Snow: the Carpathian Winter War of 1915*, which he processed the so far poorly researched archives of Gruppe Szurmay which is located in the War Archive in Budapest, and the standard work for the research of the First World War - *Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918*. (abbreviated to: *ÖULK*). During the research original materials from the holdings of the Austrian State Archives - Österreichisches Staatsarchiv (ÖeStA) – Kriegsarchiv (KA) were used, primarily operational documentation, battles reports, lists of losses, and other available archive materials. The military terminology is adapted to present official Croatian terminology, and where it was not possible the comparative Croatian and former Austro-Hungarian terms are given, especially for military ranks and formations.

Keywords: Croatian military history, First World War, Winter Battle for the Carpathians, 79th Infantry Regiment Joint Forces "Grof Josip Jelačić" Otočac (K.u.K. *Otočaner Infanterieregiment Graf Jellačić Nr. 79 – IR 79.*), K.u.K. 7. infantry division (K.u.K. 7 ID), Gruppe Szurmay, K.u.K 2nd army, K.u.K 3rd army, German Southern Army (deutsche Süarmee), brigadier (Oberst) Franz Schöbl.